

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

Pojetí minulosti v románovém díle Kateřiny Tučkové
Concept of the past times in novel work of Kateřina Tučková

Magisterská diplomová práce

Bc. Petra Dosoudilová

Česká filologie – Historie

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 30. dubna 2014

Touto cestou bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Lubomíru Machalovi, CSc. za cenné rady a připomínky při vedení mé diplomové práce.

OBSAH:

Úvod	5
1 Kateřina Tučková	10
2 Vyhnání Gerty Schnirch	12
2.1 Děj knihy	12
2.2 Odsun Němců z Brna.....	19
2.2.1 „Příprava“ na odsun	19
2.2.2 Oskar Judex.....	20
2.3 Tzv. brněnský pochod smrti	23
2.3.1 Hodnocení odsunu Němců po letech.	27
2.3.2 Vyjádření lítosti od města Brna	29
2.4 Přijetí knihy	31
2.5 Shrnutí	36
3 Žitkovské bohyně	39
3.1 Děj knihy	39
3.2 Bohyně ze Žitkové.....	44
3.2.1 „První“ bohyně.....	45
3.2.2 Poslední bohyně	46
3.2.3 Literární postavy – skutečnost nebo fikce?.....	49
3.3 SS-Hexensonderkommando	54
3.4 Přijetí knihy	58
3.5 Shrnutí	66
Závěr	69
Anotace	72
Resumé.....	73
Použitá literatura	75
Seznam schémat.....	78

Úvod

Beletrie již celá staletí ovlivňuje životy svých čtenářů. V jednotlivých příbězích se ukrývají postavy nebo příběhy, které čtenář může podle svého uvážení hodnotit a společně s účastníky děje prožívat. Může se zamýšlet nad realističností dějů i jednotlivých charakterů. Každý, kdo se rozhodne vzít do ruky knihu a začít se do ní, koná tuto činnost za určitým cílem. Někdo se chce jen odreagovat a hodit za hlavu vlastní starosti, jiný zas třeba hledá „útěchu“, že jiní (i když ve skutečnosti neexistující postavy) jsou na tom hůře nebo alespoň prožívají to samé. Beletrie poskytuje spoustu prostoru pro vytváření vlastního světa nejen autorům, kteří u zrodu tohoto světa stojí, ale i samotnému čtenáři, který si do příběhu přináší vždy něco sám ze sebe.

Beletrie má mnoho podob, přesto každý čtenář již dopředu, než se do knihy sám začte, může tušit, co od které varianty může očekávat. Určitý problém ovšem nastává u děl, která se odehrávají v minulosti. Některá díla se už od začátku distancují od toho, aby zobrazovala skutečnou nebo alespoň možnou realitu. Prostředí minulosti zde funguje pouze jako kulisa, která má ději dodávat potřebnou atmosféru. Otázkou ale je, co má čtenář očekávat od beletrie, která se zaměřuje na nějakou skutečnou osobnost, stavbu, událost? I zde totiž může docházet k větší či menší fabulaci ze strany autora, která ovšem nemusí být čtenáři vždy na první pohled zřejmá.

V roce 2009 vydalo nakladatelství Kniha Zlín román Simona Mawera *Skleněný pokoj*. V centru dění stojí brněnská funkcionalistická vila Tugendhat. Autor v poznámce, která předchází celému příběhu, uvedl: „Přestože je *Skleněný pokoj* fikce, dům i místo, kde se nachází, skutečně existují. Jak budovu, tak místo jsem uvedl pod změněnými jmény (v originále autor používá pro Brno označení „Město“ – poznámka překladatele), která však jistě neošálí nikoho, kdo stavbu (...) a město samotné znají. Vyřešení tohoto snadného rébusu ovšem nepovede k žádným dalším odhalením: Liesel, Viktor, Hana a všichni

ostatní jsou výplodem mé vlastní představivosti a jejich příběh nemá se skutečností nic společného. Přesto se v románu mihne několik reálných postav.“¹ I přes toto prohlášení se běžný čtenář asi neubrání pocitu, že nějak takto všechno mohlo být. Daniela Hammer-Tugendhat, nejmladší z pěti dětí prvních majitelů vily, se v rozhovoru na otázku, co si o knize myslí, vyjádřila těmito slovy: „Pro mě je to další krádež. Nej dřív nám nacisté vzali náš dům a teď nám Mawer vzal i náš příběh. Ten román není o naší rodině, ten je proti naší rodině. Jsem z něj vzteky bez sebe.“² Na prohlášení, že rodina popisovaná v knize je Mawerovou fantazií odpověděla: „Víte, jak to nakonec dopadne? Všechno se to pomíchá, pro lidi to prostě bude kniha o rodině Tugendhat.“³

Daniela Hammer-Tugendhat má jistě svým způsobem pravdu. I když Mawer na začátek své knihy umístil text obsahující výše citované prohlášení, že postavy jsou smyšlené, nemusí čtenář tuto informaci brát plně na vědomí a příběh tak bude považovat za skutečný.

Na druhou stranu, i když se má jednat o fikci, vzbudila kniha zájem a je téměř jisté, že spousta návštěvníků této stavby se do Brna vydala právě na základě přečtení *Skleněného pokoje*. Tak se alespoň vyjádřila Alice Horáčková, která rozhovor s Hammer-Tugendhat vedla: „Když jsem ten román přečetla, tak jsem se sem ihned rozjela.“⁴

Případů, kdy beletrie pojednává o skutečné situaci, postavě, stavbě apod. je více. Záleží na čtenáři, zda předkládaný příběh přijme jako fakt (vždyť přece ta osoba skutečně žila, budova pořád stojí nebo událost se skutečně stala) nebo bude o úplné pravdivosti pochybovat.

Tato práce se zaměří právě na sledování toho, jak beletrie současné české autorky Kateřiny Tučkové zpracovává minulost a jak ji ve svých

¹ Mawer, S.: *Skleněný pokoj*, s. 7.

² Horáčková, A.: *Ta vila mě zabije, říká dcera majitelů Daniela Hammer-Tugendhatová*. [online]. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: http://bydleni.idnes.cz/tugendhat-cv0-/architektura.aspx?c=A120314_134011_architektura_web

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž.

románech využila. Práce si v žádném případě neklade za cíl najít konkrétní osobu, která by byla nositelem daného příběhu. Jejím úkolem je reflektovat, jak autorka nakládala s historickou realitou při vytváření své umělecké výpovědi, jak, případně i proč a s jakým výsledkem ji měnila. Náš záměr je motivován mj. tím, že Tučková píše o z mnoha ohledů (historického, politického, národnostního, mezinárodněprávního, ale i ryze privátního – v případě spoluúčasti v popisovaných událostech) velmi citlivých záležitostech, o problémech, které se staly předmětem celospolečenské diskuse, mající mezinárodní rozměr, projevy i dopady. Platí i v takovémto kontextu absolutní tvůrčí svoboda? Nebo existují regulativy, limity, k nimž by měli tvůrci v tomto a podobných případech přihlížet?

Kateřina Tučková v rozhovorech uvádí, že se na psaní svých knih důkladně připravuje, sbírá historické informace, setkává se s pamětníky a celkově jí tak práce na knize zabere pár let. Právě setkání s pamětníky patří podle jejích slov „k nejpodstatnějším momentům mého (tj. Kateřiny Tučkové – pozn. PD) života. Díky jejich vyprávění můžu vidět a spolu s nimi prožívat různé podoby minulého století.“⁵ Tučková také přiznala, že držení se zjištěných faktů ji při vymýšlení vlastního děje a formování postav svazuje. Na druhou stranu ale dodává, že ji právě tento přístup nenahraditelným způsobem inspiruje.⁶ Práce s historickými fakty a jejich zapojení do románového příběhu jsou jedny z hlavních předností jejích románů. Tento přístup je kritikou kladně oceňován.

Předkládaná diplomová práce se bude postupně věnovat oběma dosud vydaným románům Kateřiny Tučkové, tedy *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žítkovské bohyně*, v pořadí, v jakém byly vydány. Obě díla budou nejprve stručně přiblížena, pak se důkladně soustředíme na způsoby a

⁵ Horáčková, A.: *Ta vila mě zabije, říká dcera majitelů Daniela Hammer-Tugendhatová*. [online]. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z: http://bydleni.idnes.cz/tugendhat-cv0-/architektura.aspx?c=A120314_134011_architektura_web

⁶ Srov. tamtéž

postupy, jakými autorka ve svých prózách zpracovává minulost, co ji k tomu vede a jakých dosahuje výsledků.

Od 90. let 20. století je možné najít ve Slováckých novinách články o žítkovských bohyních, jejichž autorem je Jiří Jilík. V roce 2005 vydal knihu s názvem *Žítkovské bohyně*, která nese podtitul *Po stopách lidové magie v Bílých Karpatech*. Populárně naučná kniha čtenáře seznamuje s ženami, kterým se dodnes říká bohyně, s jejich bohováním. Publikace kromě osobního setkání s poslední žijící bohyní zaznamenává postoje badatelů konce 19. století, kteří o těchto ženách psali. O rok později, tedy v roce 2006, na své *Žítkovské bohyně* navázal prací, která dostala název *Žítkovské čarování*. K předchozí publikaci se hlásí svým podtitulem – *Po stopách lidové magie v Bílých Karpatech 2*. Kniha čtenáře seznamovala s různými příběhy, které souvisely se setkáním, či s činností a praktikami bohyní. Zatím nejnovější kniha Jiřího Jilíka, jež se jmenuje *Žítkovské čarování* s podtitulem *Pravdivý příběh žítkovských bohyní*, byla vydána v roce 2013. Tato publikace obsahuje obě výše zmíněná Jilíkova díla, tedy *Žítkovské bohyně* a *Žítkovské čarování*. Toto druhé vydání je doplněné pouze o archivní a aktuální fotografie, k textovým změnám nedošlo.

Pro získání informací k románu *Žítkovské bohyně* Kateřiny Tučkové byla pro tuto práci zásadní především Jilíkova publikace *Žítkovské čarování. Pravdivý příběh žítkovských bohyní*.

Při rozboru románu *Vyhnání Gerty Schnirch* bude práce vycházet především ze sborníku *Konec soužití Čechů a Němců v Československu. Sborník k 60. výročí ukončení II. světové války*, který v roce 2005 vydalo Centrum pro studium demokracie a kultury. Situaci nejen v Brně, ale v celém Československu, zpracovává kniha *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, na které se podílel kolektiv autorů. Vzpomínky účastníků pochodu jsou zaznamenány v publikaci *Němci ven! Die Deutschen Raus! Brněnský pochod smrti 1945* a částečně i v reportáži Lenky Tiché. Tato reportáž

s názvem *Brněnský pochod smrti* byla v roce 2005 odvysílána v pořadu Reportéři ČT.

Kromě knižních publikací bude práce vycházet i z rozhovorů s Kateřinou Tučkovou, nebo také z recenzí a ohlasů, které byly na knihy napsány.

1 Kateřina Tučková

Kateřina Tučková se narodila v roce 1980 v Brně. Dětství strávila v Moutnicích, malé jihomoravské vesnici, která je od Brna vzdálena něco přes 20 kilometrů.

Společně s matkou a sestrou se přestěhovala do Kuřimi, v Brně navštěvovala gymnázium. Po maturitě nastoupila na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity, kde se věnovala studiu dějin umění v kombinaci s českým jazykem a literaturou.

Kvůli studiu se v roce 2001 přestěhovala do Brna, kde se setkala s historií odsunutých brněnských německých obyvatel. Tyto události se pro Tučkovou staly inspirací pro napsání jejího prvního románu *Vyhnání Gerty Schnirch*.

Už během studia organizovala výstavy mladých umělců. V roce 2004 založila projekt ARSkontakt, jedná se o každoroční výstavu podporující mladé nastupující malíře.

V roce 2006 začala pracovat jako kurátorka brněnské neziskové galerie, která se zaměřuje na prezentaci tvorby nejmladších výtvarníků. V současné době působí jako nezávislá kurátorka. Věnuje se především velkým projektům, které přesahují hranice státu. K jejím významným úspěchům patří realizace výstavy v Mnichově, Drážďanech, či New Yorku.

V současnosti dokončuje své doktorandské studium v Ústavu pro dějiny umění Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Její disertační práce se věnuje Skupině Radar.

V oblasti umění publikovala několik odborných prací, z nichž lze zmínit například publikace *Nová trpělivost: Hranice ustupují* z roku 2007, *Slovem i obrazem* z roku 2008, nebo v roce 2009 vydanou *Normální malbu*. Ve svých pracích dokáže propojit své odborné znalosti s literární tvorbou. Tuto schopnost předvedla

v beletrizovaném životopise malíře Kamila Lhotáka – *Můj otec Kamil Lhoták* – kde je na umělce pohlíženo očima jeho syna. Rovněž je také autorkou monografie, která se věnuje české básnířce, prozaičce a dramatičce Věře Sládkové. Tato kniha vyšla v roce 2009 pod názvem *Věra Sládková, prozaické dílo*.

V beletrii debutovala v roce 2003 v časopise Tvar, povídky jí byly dále otištěny i v časopisech Netřesk, Literární noviny, Weles. V roce 2006 Tučkové vyšla první kniha, novela s názvem *Montespaniáda*. Do povědomí čtenářské veřejnosti se ale dostala až díky svému románu *Vyhnání Gerty Schnirch*, který vyšel v roce 2009. Za tuto knihu byla nominovaná na Cenu Jiřího Ortena a Cenu Josefa Škvoreckého. Nakonec byl úspěch knihy završen získáním čtenářské ceny Magnesia Litera za rok 2010. V roce 2012 vydala svůj druhý román, kterým se tentokrát věnovala ženám z moravských Kopanic. Román vyšel pod názvem *Žitkovské bohyně*. Kniha získala Cenu Josefa Škvoreckého, ocenění Český bestseller 2012 a také Cenu čtenářů České knihy.

2 Vyhnání Gerty Schnirch

Při psaní románu Kateřina Tučková využila kromě vlastní fantazie i příběhy skutečných osob a odborné práce zpracované na toto téma, což uvádí před samotným začátkem příběhu: „*Děkuji pamětníkům pochodu za otevřenost, s níž se mnou hovořili, děkuji také autorům, jejichž odborné texty a badatelské závěry mi posloužily k dokreslení děje (...)*“⁷

2.1 Děj knihy

Hlavní hrdinkou příběhu je po otci poloviční brněnská Němka Gerta Schnirch. Již první věty románu naznačují, jakým směrem se kniha bude ubírat a jaké události bude mimo jiné čtenáři předkládat: „Hrubá silnice se v kraji drolí do příkopu. Tráva prorůstá štěrkem, přes kameny nadskakují kola dětského kočáru. Levá noha jí před chvílí sjela po kluzkém štěrku, kotník tupě bolí, zřejmě si natáhla šlachu, snaží se na chodidlo nepřenášet plnou váhu. Už několik hodin jdou pomalu, jen se plouží, s kočáry těsně u sebe, čas od času se podpírají, střídají se v tlačení. Na cestu už dlouho není vidět. Jen chvílemi k nim dosáhne světlo z baterek nebo reflektorů nákladních aut, ale to se ještě těsněji přitisknou, zrychlí krok a kabátem přehozeným přes kočár zavalí děti.“⁸

Na pozadí začátku Gertina příběhu je druhá světová válka, která výrazným způsobem ovlivní nejen její život. Gerta až do konce války žila v domě v ulici Sterngasse⁹ se svým německým otcem Friedrichem, českou matkou Barborou a starším bratrem Friedrichem, který jako správný německý mladík vstoupil do Hitlerjugend. Do té doby poklidný život se s válkou úplně proměnil. V jejich domácnosti bylo najednou žádoucí, aby všichni členové mluvili jen německy. Když otec

⁷ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 6.

⁸ Tamtéž, s. 11.

⁹ Dnešní Hvězdová

zaslechl, že Gerta třeba před svými kamarádkami promluvila česky, trestal ji.

Dívka, která v té době nastupuje na střední školu, se zajímá především o svůj vlastní svět. Válce a jejím různým projevům příliš nerozumí. Nechápe některé věci, a tak se v knize můžeme setkat s pasážemi, které z dnešního pohledu působí naivně nebo třeba i trochu bezcitně. „Neobešlo se to bez křiku, stejně jako když věnovala (Gertina matka – pozn. PD) půllitr mléka paní Goldsteinové odvedle, protože nestihla nakoupit v hodinách určených Židům. (...) Modlila se (Gerta – pozn. PD) pak ve svém pokoji, aby paní Goldsteinová nechodila za nimi, když bude zas potřebovat mléko (...). Nebo se modlila, aby už z města zmizeli lidé poposedávající na chodnících s bryčkami naloženými nábytkem, kteří v matčině tváři vždycky vyvolali smutek (...).“¹⁰

V průběhu války prožívala Gerta i šťastné chvíle, které byly způsobené setkáním s mladým Čechem jmenujícím se Karel Němec. Gerta prožívala svou první, a jak se ukáže v průběhu knihy, zároveň jedinou lásku. Začátkem roku 1944 se však oba mladí lidé scházeli čím dál méně, Karel neměl na Gertu tolik času jako dřív, a také se věnoval činnostem, o kterých před dívkou nemohl mluvit. Začali se navzájem odcizovat, až jednoho dne Karel z jejího života na dlouhá léta zmizel úplně.

Stejně tak se dívka musela vypořádat se smrtí své matky, která jí vždy byla oporou. Po její smrti ztratila spřízněnou duši a musela se s životem začít vypořádávat sama. Mladý Friedrich byl jednoho dne povolán na frontu, a tak Gerta v brněnském bytě zůstala jen se svým otcem, s kterým si nerozuměla, a který ji znásilnil. Její vztah k otci se tak ještě více zhoršil, a co bylo pro dívku v té chvíli nejhorší, otěhotněla. Později své dceři dala jméno po matce – Barbora.

Kniha dále popisuje bombardování Brna a jeho následné osvobození. Když pak došlo na otázku vypořádání se s Němci, myslela si, že jí nic

¹⁰ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 19.

nehrozí. „Vždyť je přece taky Češka, z vlastní volby a především po matce, proto s sebou pořád nosí její rodný list. Ona se přece nikoho neprosila, aby měla během války na potravinových lístcích vytištěno *D*.“¹¹ Tušila, že ti, kteří aktivně podporovali nacismus a dávali během války najevo svou nadřazenost, budou muset město opustit. „Tak trochu jí to přece bylo jasné už předtím, že Němcům se musí splatit stejnou mincí. Koho by to nenapadlo? (...) Proto taky jedni táhli jako krysy z potápějící se lodi, když už bylo jasné, že Němci válku nevyhrají. (...) Všichni takoví vzali do zaječích. A proto Gerta zůstala. Proč by měla jít ona, která byla po matce Češka, která chodila až do války do české školy, do kurzů pana Kmenty až do poslední chvíle, co to šlo? Proč by opouštěla Janinku, Pressburger StraÙe¹², kde vyrostla, jejich byt, ve kterém přivedla na svět Barboru, proč by odtud odcházela, když patřila mezi ty druhé, když měla svědomí čisté? Jenže ji nenapadlo, že nebude čas vysvětlovat někomu, jak a pro co žila. Že nebude čas třídit lidi podle skutků, že zbude chvíle jen prohlédnout si kmenové listiny a rozdělit lidi podle toho, jestli měli na lístcích *D*. A podle nich zkrátka měla národnost německou.“¹³

V noci z 30. na 31. května 1945 byla společně s dalšími Němci zařazena do kolony lidí, která odešla z Brna. Pochod, který trval dvě noci a jeden den, dorazil do Pohořelic, kde lidé umírali na úplavici, nedostatek jídla i vyčerpáním. Gerta ovšem měla štěstí a dostala se mezi skupinu osob, které byly odvezeny na různé statky na jižní Moravě, protože tamější sedláci potřebovali pracovníky na zemědělské práce.

Gerta s Barborou se tak společně se skupinkou německých žen s dětmi dostaly do Perné, do chalupy paní Zipfelové, kde strávily několik dalších let. Po několika dnech od opuštění Brna se ženy mohly konečně umýt, pořádně vyspat a zahnat žízeň.

¹¹ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 74.

¹² Dnešní Bratislavská ulice

¹³ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 81-82.

Netrvalo dlouho a Gerta začala místo práce na poli vypomáhat místnímu komisaři Josefu Schmidtovi. Jejím úkolem bylo evidovat obyvatele Perné a jejich majetek. K tomuto místu se dostala díky svému vzdělání a také díky dokonalé znalosti českého jazyka. Tato práce měla pro Gertu neocenitelný význam především po psychické stránce. „Chodila a zapisovala, běhala pro věci do kanceláře, telefonovala a vracela se se zprávami. A s úlekem si uvědomila, že se zase cítí jako člověk. Jako potřebný člověk, jehož práci oceňují. Schmidt ji oceňoval.“¹⁴

Život vyhnaných žen, které skončily v Perné, získal určitý řád. Postupně si na nový způsob života zvykly a nejen ony, ale hlavně jejich děti, přilnuly k paní Zipfelové, která jim dala střechu nad hlavou. Během roku 1946 se začalo s transporty Němců do zahraničních okupačních pásem. Tyto transporty však nezaručovaly vystěhovalcům žádné zlepšení jejich životní situace a nedávaly jim žádné naděje na lepší život. Postavení německých žen v Perné zhodnotila sama Zipfelová, která k nim měla z pernských obyvatel nejblíže, slovy: „Já sice vím, co se v této republice semlelo, a sama jsem na to doplatila ztrátou syna, ale že by za to mohly tyhle ženské, jako je Johanna nebo Hermína, jako byla Ula s Teresou, nebo jako je Schnirchová, tak to si nemyslím. Zrovna tyhle ženské jsou na tom stejně jako všichni chudáci po válce. Hůř. Válka už skončila, vzala jim to co nám, ale novou naději jim nepřinesla. (...) Kdežto jim to nekončí, ony dělají za trest, za to, co nespunktovaly. A vyhlídky načisto žádné. A hnát je někam do neznáma s malýma děckama na rukách, to mně připadá nelidské.“¹⁵ O kus dál Zipfelová pokračuje: „Tohle jsou obyčejné ženské. Kdyby nebyly obyčejné, v dubnu by práskly se všema zlaťákama do koní. Tohle jsou obyčejné ženské, které houby věděly, co se děje, zůstaly doma a čekaly, že když nic neudělaly, tak jim taky nikdo neublíží. Akorát že se spletly, a tak je tu

¹⁴ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 135.

¹⁵ Tamtéž, s. 218.

ted' máme."¹⁶ A tak se stalo to, že ty německé ženy, které nechtěly Pernou opustit, získaly podporu od svého „zaměstnavatele“. Ten je prohlásil za nepostradatelné, a proto se je podařilo udržet v zemi.

Jednoho dne se v Perné objevil Gertin přítel z dávných let Karel Němec. Toto setkání opět změnilo její dosavadní život. Díky Karlovi, který v té době byl zaměstnancem Krajského národního výboru, se mohla vrátit zpátky do Brna, které se od jejího odchodu úplně změnilo. Karel jí sehnal práci, a tak Gerta denně dojížděla hodinu do práce, kterou vykonávala v továrně v Kuřimi.

Gerta pak v Brně s Karlem prožila pár let, kdy se opět mohla cítit šťastně. S Karlem, který byl v té době už ženatý, se scházela ve svém bytě. Nikdy mu neprozradila, kdo je otcem její dcery, a on jí nikdy neodpustil, že otěhotněla. Její těhotenství změnilo za války Karlovy plány a představy o budoucnosti. Chtěl si jí vzít za ženu a jistě by to na konci války ze dne na den i udělal, aby ji zachránil, jen „kdyby se nespustila s kdoví s kým (...).“¹⁷

Po nějaké době se ale její „sen“ rozplynul a Gerta opět musela žít v realitě. Karel se dlouhé týdny neozval, nenavštívil ji, doslova zmizel. Již podruhé a naposled. Karel se z vlastní iniciativy začal zabývat otázkou poválečného odsunu Němců. Zjišťoval počty mrtvých, věnoval se tomu, zda pochod probíhal regulérně, nebo lépe řečeno lidsky. Karel byl za tuto svou aktivitu vyslýchán a vězněn. Gerta ale vůbec nevěděla, co se s ním stalo. S jeho odchodem však ztratila ochrannou ruku nad sebou i svou dcerou.

Po letech ji Barbora opustila, vdala se a porodila dceru Blanku, která se stala členkou skupiny s názvem Mládež pro interkulturní porozumění. Blanička znala babiččin příběh a společně s nově vzniklou skupinou se snažila o urovnání minulosti. Tento akt měl pro Gertu obrovský význam, její dcera Barbora to ale vnímala naprosto

¹⁶ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 219-220.

¹⁷ Tamtéž, s. 255.

odlišně. „Celý život se snažila popírat, že je Němka, a najednou jako by jí přeskočilo, vykopala v sobě kdesi skryté křivdy a prala se za ně jako boxer. Směšný boxer, protože co znamená omluva? Navíc od lidí, kteří si to vyhnání, to podělané stigma jejího života ani nepomatuji? Brno. Brno by se jí prej mělo omluvit. Jí, Johanně a ostatně prej i mně a Anni a Rudimu a tolika dalším, nám všem, co je to zasáhlo. (...) Kdyby věděla, jak fikaně to vyřešili, tak by z toho umřela podruhé. Žádná omluva vyhnáním brněnským Němcům, žádné odškodnění. Ani těm mladým z té nové organizace, co se za práva takových jako máma postavili, to nesežrali. Akorát tak vyjádřili politování nad neřízeným odsunem spoluobčanů. Tečka.“¹⁸

Kniha *Vyhnání Gerty Schnirch* je téměř celá psaná er-formou. Vypravěč popisuje Gertin příběh, její pocity i myšlenky. Vypravěč je v této chvíli stejně informovaný, jako hlavní hrdinka. V několika samostatných kapitolách se román věnuje popisům osudů ostatních postav – Janinky, Karla, Johanny, či Hermíny. Tyto pasáže jsou vyprávěny vypravěčem, který čtenáři předkládá informace, o kterých postava Gerty nemusí mít ani tušení, ale které dokreslují situaci, ukazují jiný pohled na věc, nebo vysvětlují něco, co Gertě nebylo nikdy umožněno pochopit.

Naprosto odlišné je vypravování, které sleduje Barboru. Vyprávění je zde realizováno ich-formou, díky které je čtenáři předložen vztah Barbory ke své matce. Žena Gertě nikdy příliš nerozuměla a mezi postavami tak nemohl vzniknout pevný vztah. Tato skutečnost byla způsobena i tím, že Gerta se na základě svých negativních zkušeností stáhla do sebe a o některých věcech se svou dcerou nechtěla mluvit. Jako příklad lze zmínit to, že se žena nikdy nedozvěděla, kdo byl jejím otcem, a stejně tak Gerta s dcerou nemluvila ani o svém bratrovi.

Postava Gerty je, jak již bylo naznačeno, velmi uzavřená do sebe. Kvůli svým negativním zážitkům, ať už během války doma nebo po

¹⁸ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 406-407.

válce při odchodu z Brna, ostatním lidem příliš nedůvěřuje. Barbora její život v úplném závěru knihy zhodnotila slovy, že „neměla vůbec nic z celého svého života, nejen z těch posledních týdnů. Bez muže, bez citu, zamrzlá v nenávisti vůči této společnosti a babrající se nakonec jenom v té své touze po omluvě. Nemůžu si pomoci, ale mám prostě dojem, že kromě těch dvou tří let se strýcem Karlem máma žila úplně nenaplněný a zbytečný život.“¹⁹

¹⁹ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 410.

2.2 Odsun Němců z Brna

2.2.1 „Příprava“ na odsun

Na konci druhé světové války byly vztahy mezi Čechy a Němci natolik vyostřené, že nebylo možné, aby oba národy i po válce nadále vedle sebe žily jako dosud. Řešením této situace byl odsun německého obyvatelstva z území Československé republiky.

12. května 1945 pronesl československý prezident Edvard Beneš z balkonu brněnské radnice proslov, ve kterém naznačil, jaké plány má s německým obyvatelstvem. V tomto svém projevu Beneš vyslovil mimo jiné následující věty: „Bylo to dlouhé, bylo to někdy smutné, ale nikdy jsme nezoufali, nikdy jsme se nepoddali a musili jsme vyhrát. Nyní se dáme hned do práce. A budeme dělat pořádek mezi námi, zejména také i zde v městě Brně s Němci a všemi ostatními. (*Potlesk.*) Můj program je – a já to netajím – že otázku německou musíme v republice vylikvidovat. (*Potlesk, volání: „Výborně!“*)“²⁰

Beneš ve svých projevech, ať už k davu Brňanů nebo v sále radnice před vedoucími funkcionáři, prisuzoval Němcům kolektivní vinu. Nejspíš mu v té chvíli bylo jasné, že jím představovaná pomsta se nebude týkat těch, kteří byli skutečně vinni, ale především žen, dětí, starých a nemocných. Ve svých projevech nerozlišoval mezi těmi, kteří byli zodpovědní za válečné hrůzy, a těmi, kteří často trpěli stejně jako ostatní. „Tak končí svou válku nacism. Až do poslední chvíle hnal německý lid do fanatického boje a tento lid do toho boje šel. To, co se zdá neuvěřitelným a nepochopitelným, se opravdu dělo. Ten německý lid šel do krvavého vraždění jako slepý a hluchý, nevzepřel se, nezamyslel se, nezastavil se; šel a dával se tupě nebo fanaticky zabíjet a zabíjet. Tento národ přestal být v této válce už vůbec lidským, přestal být lidsky snesitelným a jeví se nám už jen jako jedna

²⁰ Beneš, E.: *Odsun Němců z Československa*, s. 139.

jediná veliká lidská nestvůra. Tento národ musí stihnout za to všechno veliký a přísný trest.“²¹

Jiří Kratochvíl, který se zapojit do projektu Cesty paměti, ve svém příspěvku přiznal, že i jeho rodiny se dotklo vystěhování Němců z Brna. Rodiče jeho matky si pochod prožili, a přestože se podařilo vrátit je zpět do Brna, stín této události v rodině podle jeho slov zůstal navždy. Ačkoliv nepochybuje, že se prarodiče svěřili se svými zážitky své dceři, sám nikdy žádné vzpomínky na pochod neslyšel. Kratochvíl, jehož myšlenky by mohly být v otázce brněnských Němců zaujaté, vyjádřil určité pochopení k událostem, které na konci války nastaly. Negativní vztah k německému obyvatelstvu se totiž v Československu rozvíjel už několik let, a tak jednání Čechů bylo vlastně jen jakýmsi vyvrcholením situace. „Nenávist k německým spoluobčanům byla i v Brně více než oprávněná. Už po Mnichovu, kde se rozhodlo odtržení Sudet a kdy čeští vyhnanci z tohoto prostoru hledali zoufale přístřeší a někteří z nich se tak dostali i do Brna, ke svým příbuzným či známým, už tehdy bylo znát, jak určitá část brněnských Němců z toho má radost, přihlíží tomu s pocity neoprávněného zadostiučinění.“²²

2.2.2 Oskar Judex

Krátký prostor je v knize věnován Oskaru Judexovi, který v Brně během války působil jako starosta.

Román se podle pravdy zmiňuje, že Judex se 15. března 1939 sám prohlásil starostou města. Prvorepublikovému starostovi Brna Rudolfu Spazierovi bylo přikázáno, aby se odebral na dovolenou a uznal Judexe jako nového starostu. Spazier ale neuposlechl a nadále docházel do svého úřadu. 1. září 1939 byl Spazier zatčen a uvězněn v Brně na hradě Špilberku, později odvezen do koncentračního tábora v Dachau, následně v Buchenwaldu, kde byl až do konce války. Jeho neochota spolupracovat s nacisty se projevila už v Brně a pokračovala

²¹ Beneš, E.: *Odsun Němců z Československa*, s. 138.

²² Kratochvíl, J.: *Nevytěsnitelné trauma*. [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: <http://www.vetrnemlyny.cz/cestypameti/cz/texty/5-Jiri-Kratochvil-Nevytesnitelne-trauma>

i později v Buchenwaldu, kde si spoluprací na technických projektech mohl vylepšit své podmínky pobytu. Spazier tuto spolupráci odmítl.²³

Judexovi byla pravomoc vést město přiznána až v červenci 1939. Začátkem září 1939 se společně s celou rodinou přihlásil k německé národnosti. Po válce se dostal do rukou lidového soudu, který jej 2. prosince 1945 odsoudil na doživotí. Judex se z vězení už skutečně nedostal a 11. září 1953 v něm zemřel.²⁴

Tučková Judexův příběh popsala celkem přesně, přesto si některé informace trochu upravila. Konkrétně se jedná o popis Judexova rodinného života. Tučková ve svém románu uvádí, že Judexova žena, která se jmenovala Gabrielle, svému muži porodila celkem tři děti, které dostaly jména Anne-Marie, Eugenie a Otto-Adolf.²⁵ Judexova žena se ale ve skutečnosti jmenovala Albina a společně měli pouze dva syny, kteří se jmenovali Hellmut a Wilhelm, žádnou dceru.²⁶

Určitá nesrovnalost vzniká při porovnání roku Judexova odsouzení. Tučková totiž uvádí až rok 1946, ale v průběhu textu dvakrát uvádí jako délku jeho pobytu ve vězení osm let: „To všechno se Oskar Judex dozví až dlouho po svém odsouzení, kdy bude moct celých osm let přemýšlet nad tím, jak skončili všichni jeho *Kamaraden*, on a jak jeho rodina (...).“²⁷ A o něco dál píše: „A po těch osmi letech ve vězení na Cejlu (...) zemře 11. září 1953 (...).“²⁸ Uváděná doba pobytu ve vězení neodpovídá číslu, které vznikne při odečtení data Judexova úmrtí od data odsouzení, které autorka v románu uvádí.

Jen velmi okrajově se román zmiňuje i o dalších dvou skutečných předobrazech postav, které se pohybovaly v Judexově okruhu. Prvním

²³ Srov. Encyklopedie dějin města Brna, <http://encyklopedie.brna.cz/>, heslo „Rudolf Spazier“. [online]. [cit. 2014-03-30].

²⁴ Srov. Encyklopedie dějin města Brna, <http://encyklopedie.brna.cz/>, heslo „Oskar Judex“. [online]. [cit. 2014-03-30].

²⁵ Srov. Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 34.

²⁶ Srov. Encyklopedie dějin města Brna, <http://encyklopedie.brna.cz/>, heslo „Oskar Judex“. [online]. [cit. 2014-03-30].

²⁷ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 35.

²⁸ Tamtéž, s. 36.

z nich je Karl Schwabe, který během války v Brně působil jako policejní ředitel. Lidový soud Schwabemu udělil trest smrti, který byl vykonán 20. září 1946.²⁹

Hugo Römer, šéf brněnského gestapa, nebyl po válce nalezen, a tak unikl jak soudu, tak následnému trestu. Do dnešního dne nebylo zjištěno, kde dožil a kdy zemřel.³⁰

Údaje o těchto dvou mužích v knize pravdivě reflektují jejich skutečné osudy.

²⁹ Srov. Encyklopedie dějin města Brna, <http://encyklopedie.brna.cz/>, heslo „Karl Schwabe“. [online]. [cit. 2014-03-30].

³⁰ Srov. Encyklopedie dějin města Brna, <http://encyklopedie.brna.cz/>, heslo „Hugo Römer“. [online]. [cit. 2014-03-30].

2.3 Tzv. brněnský pochod smrti

Brněnským pochodem smrti bývá označována událost, kdy na konci května 1945 bylo německé obyvatelstvo z Brna a okolí vyhnáno ze svých domovů. Tito lidé se pak vydali na cestu k rakouským hranicím. Způsob a průběh pochodu se staly nedílnou součástí poválečné historie města Brna.

Tomáš Dvořák v knize *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945* napsal, že tato „nepřipravená a živelně provedená akce skončila tragédií. Mnoho stovek bezbranných lidí přišlo o život v důsledku nemocí a vyčerpáním bez dostatečné pomoci, často ve zcela nedůstojných podmínkách.“³¹ Toto hodnocení odpovídá tomu, jak tuto událost v dnešní době vnímá převážná většina historiků i pamětníků, kteří se jí nějakým způsobem zúčastnili. Je nutné v této chvíli upozornit, že kritika způsobu odsunu Němců pochází i z úst Čechů, kteří mu přihlíželi.

Brněnský pochod je ve srovnání s dalšími oblastmi, kde vysídlování také probíhalo, výjimečný především co se týká kvantity. „Z původního dvacetitisícihlavého proudu lidí, který opustil Brno, na rakouskou hranici došla jen část, a to patrně ve větším časovém rozmezí než na začátku pochodu.“³²

30. května 1945 byla vydána vyhláška Národního výboru pro Velké Brno, která vyzývá Němce k odchodu. „Němci bydlící v obvodu města Brna, a to všechny ženy a děti, dále muži pod 14 let a nad 60 let a muži práce neschopní budou z města vyvedeni. Tyto osoby mohou si vzít s sebou věci, co unesou, nikoliv však klenoty a vkladní knížky. Ostatní Němci – muži – budou shromážděni na práce k očištění a odstranění škod v městě Brně a označení velkým „N“. Po vykonání

³¹ Dvořák, T.: *Brno a německé obyvatelstvo v květnu roku 1945. Pokus o anatomii historické (ne) paměti*. In: Arburg von, A., Dvořák, T., Kovařík, D. a kol.: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, s. 89.

³² Tamtéž, s. 99.

prací budou i tito Němci z Brna vyvedeni.“³³ Německé obyvatelstvo se mělo nejprve shromáždit před svými domy, kde nad nimi převzali dozor domovníci a správci domů. Zde také měli všichni Němci vyplnit evidenční lístky, aby Národní bezpečnost věděla, kolik lidí je určených k odsunu a kolik mužů se přemístí do sběrného tábora v Maloměřicích.

Výbor počítal s tím, že mezi Němci určenými k odsunu mohou být osoby, pro které by odchod z města mohl být komplikovaný. Kvůli takovým byla zřízena komise, která měla jednotlivé případy posoudit a rozhodnout, jak s těmito jedinci bude naloženo. Do této zvláštní skupiny Němců patřily těhotné ženy a ženy těsně po porodu, lidé nemocní a mrzáci, kteří byli neschopní transportu. Pro méně těžké případy měla být nachystána vozidla, která by je převezla na určené místo. Těžší případy měly zůstat ve městě a počkat na další transport.³⁴ Ve městě také měli zůstat ti Němci, kteří si již podali „žádost o oduznání německé národnosti u vyšetřovací komise při ředitelství Národní bezpečnostní stráže.“³⁵

Vyhláška Národního výboru určuje, kterých osob se shromáždění a následné opuštění města týká. Jednalo se o ty, kteří na kmenovém listu na potravinové lístky měli označení RD nebo D. Na shromáždění se měli dostavit i ti, kteří již získali od vyšetřovací komise Národního výboru potvrzení, že se na ně nařízení o Němcích nevztahuje. Jejich potvrzení totiž bylo ještě na místě zkontrolováno.

Všechny osoby měly být shromážděny před svými domy ještě téhož dne, tedy 30. května, do 22:00. Spoustu lidí informace o vystěhování přepadla nepřipravené a měli jen velmi málo času na to, aby si sbalili nejnnutnější věci.

³³ Hertl, H., Pillwein E., Schneider, H., Ziegler, K. W.: *Němci ven! Die Deutschen Raus! Brněnský pochod smrti 1945*, s. 231.

³⁴ Srov. Hertl, H., Pillwein E., Schneider, H., Ziegler, K. W.: *Němci ven! Die Deutschen Raus! Brněnský pochod smrti 1945*, s. 232.

³⁵ Hertl, H., Pillwein E., Schneider, H., Ziegler, K. W.: *Němci ven! Die Deutschen Raus! Brněnský pochod smrti 1945*, s. 232.

Od svých domovů se Němci přemístili na jedno z předem určených shromaždišť, odkud se ráno vydali na cestu směrem k rakouským hranicím. Jedním z takových velkých shromažďovacích míst bylo i Mendlovo náměstí.

Paní Irena Moslerová, jedna z účastnic pochodu, v reportáži Lenky Tiché s názvem *Brněnský pochod smrti*, která byla uveřejněna v televizním pořadu Reportéři ČT, na přípravy na odsun vzpomíná se slovy: „Maminka, ta byla tak vystrašená a my jsme plakali, proč jako nás vyhání, co jsme udělali, protože my jsme nechápali proč. Na nás řvali, sebrali nám náušničky z uší, mamince prstýnek, nějaký peníze, který maminka měla, tak to sebrali.“³⁶

Průvod se neustále početně zvětšoval, jak se do něj přidávali další Němci z jiných shromažďovacích míst. Z Brna nakonec odešlo zhruba 20 000 Němců, ale výsledné číslo mohlo překročit i počet 30 000, protože se do průvodu přidávali další lidé, a to ti, kteří bydleli v okolních obcích.³⁷ Samotný pochod podle paní Moslerové „šel zezáčátku pomalu, ale oni nás hnali. No teď měli zbraně, měli bičíky s těma kuličkami, to na to nezapomenu. A jak prostě někdo zakopl a nemohl nebo něco tak prostě prásk a hlava nehlava. Starý lidi, ženy, děti.“³⁸

Účastníci pochodu se ve svých vzpomínkách vrací k tomu, jak byli svědky bití a umírání jiných lidí, měli strach, potýkali se s nedostatkem jídla a pitné vody. Ženy byly znásilňovány a často, když si je vojáci s sebou odvedli, se už nevrátily.

Podle jiné interpretace byl pochod dobře organizovaný a dbalo se na to, aby jeho účastníci došli zdárně do cíle. Ze slov jednoho z bývalých členů Zemského národního výboru, který na vyháněné dohlížel,

³⁶ Reportéři ČT. 2005. [online]. [cit. 2014-04-01]. www.ceskatelevize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/205452801240041/>

³⁷ Srov. Reportéři ČT. 2005. [online]. [cit. 2014-04-01]. www.ceskatelevize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/205452801240041/>

³⁸ Reportéři ČT. 2005. [online]. [cit. 2014-04-01]. www.ceskatelevize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/205452801240041/>

vyplývá, že počet obětí pochodu byl téměř nulový: „V pořádku to šlo, až do Pohořelic, víte? Tady nám asi dva onemocněli, nebo tři, nevím. A jeden dokonce umřel. Jinak to šlo v pořádku, žádný střílení, rozumíte. Aspoň tady v Ledči, my jsme to drželi v pořádku.“³⁹ Jiný dozorce, Radovan Poděl, kterému v té době bylo osmnáct let, popírá, že by podél cesty ležela těla mrtvých lidí. „Rozhodně jsem si nevšiml těch desítek mrtvol Němců, které jsme měli po cestě překračovat. A to jsem šel v procesí jako jeden z posledních.“⁴⁰ Účastníky pochodu popisuje, dá se říct, jako líné osoby: „Ráno se ale Němci nechtěli zvednout. Neradi vstávali. Museli jsme trochu střílet, abychom je probrali. Ale jen do vzduchu. Také jsme občas křikli: hněte sebou.“⁴¹

Podle pana Poděla dokonce Němci odmítli odejít do Rakouska, raději chtěli zůstat v Pohořelicích v sousedství zajateckého tábora. „Tam ale propukla epidemie tyfu. Od zajatců se nakazili odsunutí Němci. Zemřelo asi pět set lidí. Jen část z nich ale byla z pochodu. Je to takový mix s vězni.“⁴²

V Pohořelicích skutečně epidemie tyfu propukla, kromě ní se lidé museli vypořádávat i s epidemií úplavice. Hygienické podmínky v táboře nebyly příznivé, pamětníci se shodují na tom, že neměli k dispozici dostatek sociálního zařízení. Stejně tak dostávali minimální dávky ne příliš výživné polévky. Co bylo ale snad ještě horší, k dispozici neměli ani dostatek pitné vody.

Po vypuknutí nemoci byl do Pohořelic poslán mladý lékař. Tento dnes již nežijící muž svou přítomnost v Pohořelicích hodnotí jen jako

³⁹ *Reportéři ČT*. 2005. [online]. [cit. 2014-04-01]. www.ceskatelevize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/205452801240041/>

⁴⁰ Fajkusová, A.: *Pamětník pochodu smrti: Němci nechtěli vstávat. Zastřelte nás, říkali*. [online]. [cit. 2014-04-01]. Dostupné z: http://brnensky.denik.cz/zpravy_region/sla-jen-polovina-lidi-tvrdi-pametnik-pochodu-smrti-20130531.html

⁴¹ Tamtéž

⁴² Tamtéž

formalitu, což dokazuje i to, že do tábora byl poslán sám. „Co může udělat jeden lékař, když vznikne epidemie?“⁴³

Český historik Luděk Navara v již zmíněné reportáži *Brněnský pochod smrti* říká, že po celou dobu pochodu umírali lidé. Jejich těla jsou dnes uložena ve dvou masových hrobech, z nichž jeden se nachází kousek u Pohořelic, druhý najdeme za hranicemi na rakouském území.

Němci, kteří pochod přežili a dostali se za Rakouské hranice, neměli ještě vyhráno. Jejich situace byla nezáviděníhodná. Tito lidé neměli kam jít, neměli peníze, ani jiný majetek či cennosti. Martin Pollack, jehož dětství spadá do období konce čtyřicátých a počátku padesátých let, vyhnance charakterizuje jako každodenní záležitost. V Rakousku se podle jeho slov vyskytovali snad všude. „Často se jednalo o celé rodiny, především však o ženy a děti, uboze ošacené, utrápené, hladové. To však nebylo nic mimořádného, neboť i my jsme tehdy byli chudí a trpěli hlady. To, čím se od nás tito lidé lišili, byla v první řadě řeč, mnozí uměli jenom trochu nebo lámově německy, jiní zas mluvili se znatelným přízvukem.“⁴⁴ V Rakousku se k vyhnancům chovali nedůvěřivě, jejich osudy je nezajímali a celkově se jejich přítomnosti spíše vyhýbali. V různých oblastech se nově příchozím říkalo různým způsobem, ale vždy byl daný výraz považován jako něco hanlivého, ponižujícího.

2.3.1 Hodnocení odsunu Němců po letech

Československé obyvatelstvo si nejspíš na konci války uvědomovalo nemožnost trvajícího soužití s Němci, ale jistě si většina z nich nepředstavovala, že jejich vysídlení bude probíhat tak dramaticky, jak k tomu ve skutečnosti došlo. Průběh odsunu odsoudili nejen někteří českoslovenští občané, kteří měli možnost jeho průběh sledovat, ale i budoucí první český prezident. Jako příklad lze uvést vyjádření

⁴³ *Reportéři ČT*. 2005. [online]. [cit. 2014-04-01]. www.ceskatelevize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/205452801240041/>

⁴⁴ Pollack, M.: *Ne všechny oběti si byly rovny*. [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: <http://www.vetrnemlyny.cz/cestypameti/cz/texty/3-Martin-Pollack-Ne-vsechny-obeti-si-byly-rovny>

pamětnice, kterou v Leducích oslovil Ota Filip: „A co si o tom myslím? Že ti Němci museli odpochodovat do Rakouska, to považuji za správné, nic jiného nezasluhovali, ale že je, děcka, ženy a staré muže, v tom vedru o hladu a žíznivé hnali jako dobytek... haňba plůť.“⁴⁵ Václav Havel ještě před listopadovou revolucí poslal tehdejšímu německému spolkovému prezidentovi Richardovi von Weizsäckerovi dopis se slovy: „Já osobně, stejně jako mnozí mí přátelé, odsuzuji vyhnání Němců po válce. Vždy mi to připadalo jako hluboce nemorální čin, který uškodil nejen Němcům, ale možná ještě více Čechům.“⁴⁶

Až do roku 1948 byl na našem území odsun vnímán kladně, dostávalo se mu úplné podpory a českoslovenští obyvatelé se k němu vyjadřovali se souhlasem. Tento postoj se dá vysvětlit i slovy Ferdinanda Peroutky, který toto počínání vysvětloval následovně: „Rozdíl mezi velkým a malým národem (zejména malým národem v sousedství Německa) je ten, že velký národ snad ještě nepocítil strachu o existenci a že často může jednat luxusněji, než jak diktuje základní pud sebezáchovy. My nyní jednáme tak, jak jednáme, poněvadž jsme porozuměli, že jde o sám život národa. (...) Kdybychom nedovedli využít této příležitosti, vyskytnuvší se jednou za tisíciletí, nezasluhovali bychom později ani soustrasti, kdyby se děje opakovaly.“⁴⁷ Peroutka tak vystihuje názor, že pokud se chce Československo cítit bezpečně nejen v těsném poválečném období ale i do budoucna, musí se stát zbavit přítomnosti Němců v zemi.

Po komunistickém převratu byl odsun interpretován jako spravedlivé chování, které bylo výsledkem staletých konfliktů mezi oběma národy. Souhlas s odsunem převládal i v exilu. Postoj Československa k poválečným událostem se dá charakterizovat jako určitý pocit

⁴⁵ Filip, O.: *Pohořelické elegie*. [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z:

<http://www.vetrnemlyny.cz/cestypameti/cz/texty/6-Ota-Filip-Pohorelicke-elegie>

⁴⁶ Weizscker, R. von: *Čtyři doby*. Berlín: Siedler GmbH, 1997, s. 348. Dle Hertl, H., Pillwein E., Schneider, H., Ziegler, K. W.: *Němci ven! Die Deutschen Raus! Brněnský pochod smrti 1945*, s. 7.

⁴⁷ Tůma, O.: *Češi a Němci, vyhnání/odsun: Nač se ještě ptát?* In: Fajmon, H., Hloušková, K. (eds.): *Konec soužití Čechů a Němců v Československu. Sborník k 60. výročí ukončení II. světové války*, s. 15.

zadosti učinění, kdy dlouhá léta byli obyvatelé státu utlačováni a ponižováni ze strany Němců.

V knize *Vyhnání Gerty Schnirch* je německé dobré postavení během války reflektováno mimo jiné tím, že němečtí občané dostávali díky potravinovým lístkům s písmenem *D* větší přiděly. Několikrát je také poukázáno na jistou nevraživost vůči Němcům a také generalizaci příslušníků tohoto národa. „Museli ujet před takovým, jako jste vy, vysvětlovala tiše Janinka s očima sklopenýma (...) a ani jí (Gertě – pozn. PD) raděj neřekla, jak se v té době u nich doma o nich, o Schnirchových, mluvilo.“⁴⁸ Stejně tak o něco později, když docházelo k bombardování Brna, byla Janinka zraněna a odvezena do nemocnice. Když pak Gerta navštívila paní Hornovou, Janinčinu maminku, a ptala se na kamarádčin stav, dostala nečekaně tvrdou odpověď: „Janinka je mrtvá, rozumíš? Je mrtvá kvůli lidem, jako seš ty. Jako je tvůj otec, tvůj bratr, jako jste vy. Ty odporná, odporná... couro.

(...) Ještě jednou ji (Gertu – pozn. PD) od jejich prahu vyhnali, tentokrát oba Hornovi. Kde má Janinka hrob jí tenkrát neřekli, svini nacistické.“⁴⁹ Pro upřesnění je asi potřeba poznamenat, že Janinka byla v dětství Gertinou největší kamarádkou. Stejně tak obě maminky dříve mezi sebou měly přátelský vztah. Přesto ale válka, odlišné podmínky a postavení obou rodin způsobily to, že přátelství se vytratilo.

2.3.2 Vyjádření lítosti od města Brna

Dne 17. května 2001 vydal Magistrát města Brna prohlášení, ve kterém vyjadřuje lítost k událostem, které v souvislosti s druhou světovou válkou nastaly. „*Městu Brnu je velmi líto všech brněnských spoluobčanů, kteří v uvedeném období nespravedlivě trpěli a museli Brno za tragických okolností opustit. Je nám líto, že s námi i nadále nežijí desetitisíce českých, židovských, německých, romských a dalších spoluobčanů. Všichni tito lidé tvořili město Brno v jeho kulturní, náboženské, společenské a národnostní pestrosti. Jejich ztráta je i*

⁴⁸ Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*, s. 20.

⁴⁹ Tamtéž, s. 308.

*ztratou nás všech. Je nám proto líto i německých spoluobčanů, kteří museli Brno nuceně opustit v roce 1945.*⁵⁰ Toto vyjádření vyjadřuje politování nad tím, že během válečných let město opustilo množství lidí různých národností. Poslední citovaná věta vyznívá tak trochu jako vyjití vstříc sdružení s názvem Mládež pro interkulturní porozumění, které se rozhodlo napravit škody způsobené odsunem a vrátit vyhnáným Němcům důstojné postavení. Libor Vykoupil z Historického ústavu filozofické fakulty Masarykovy univerzity výše zmíněné prohlášení zhodnotil slovy: „Každopádně se domnívám, že brněnský magistrát to zatím vyřešil v podstatě šalamounsky, protože to bylo jediné možné řešení. Omluva byla řekněme právnicky příliš, ale vyjádření politování bylo na místě.“⁵¹

Irena Moslerová ale s Vykoupilem nesouhlasí a z jejích slov je patrné, že od města očekávala, stejně jako ostatní vyhnání Němci, jinou reakci: „Nikdo z nás nic, nikdo nedostal, nechtěl, ale tu omluvu chtěli. A tu omluvu si zasloužili.“⁵² Tento výrok je také potvrzením pocitů, které měla Gerta Schnirch v románu, když na konci svého života toužila, aby se jí město za vyhnání omluvilo.

Město Brno se vyjádřilo, že toto prohlášení je konečné a k této otázce se již nebude v budoucnu vracet. Vyhnání Němci se tak omluvy, kterou by rádi slyšeli, zřejmě už nikdy nedočkají.

⁵⁰ *Udělalí radní tečku za vyhnáním Němců?*. [online]. [cit. 2014-04-02]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/udelali-radni-tecku-za-vyhnanim-nemcu-dws-/domaci.aspx?c=A010520_154833_brno_zpravy_dmk

⁵¹ *Reportéři ČT*. 2005. [online]. [cit. 2014-04-02]. www.ceskatelevize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/205452801240041/>

⁵² Tamtéž.

2.4 Přijetí knihy

Mezi čtenáři byla kniha přijata kladně. Není se příliš čemu divit, neboť Tučková si vybrala pro svůj román „neokoukané téma“. Poválečné události popisuje z pohledu německé dívky, později dospělé a stárnoucí ženy. Gerta Schnirch je zde zobrazena jako člověk, který trpí za činy, na kterých se nepodílel, neschvaloval je. Na základě toho, čím si prošla, se z veselé a bezstarostné dívky, jak je prezentována v předválečném období, stává chladná, nedůvěřivá a zatrpklá žena, jak ji vidí její dcera Barbora. Této proměně se čtenář nemůže divit. Kdyby se totiž Gerta kvůli poválečným zkušenostem neuzavřela do sebe, asi těžko by mohla působit věrohodně a čtenář by tak jejímu literárnímu zobrazení nejspíš nevěřil.

Gertino uzavření se do sebe samé může navenek působit na čtenáře negativně. V případě, kdy hlavní hrdinka jen stěží odkrývá své nitro, je těžké se do postavy vcítit a chápat její postoje. Navíc události, od kterých čtenář očekává, že budou popsány s určitým citovým zaujetím, bývají většinou popsány bez emocí. I toto je ale důsledek Gertiných prožitků, které ji naučily co nejvíc se vyvarovat emotivního hodnocení, protože jen tak je možné se z toho, co se kolem ní děje, nezhroutit. A Gerta, jak je v knize několikrát napsáno, se snažila zůstat nad věcí především kvůli své dceři Barboře.

Téma Kateřiny Tučkové je v českém prostředí málo reflektované. Problematice popisu poválečného odsunutí se autoři beletrií celkem pochopitelně vyhýbají, neboť téma samo o sobě vyvolává mezi lidmi rozporuplné reakce.

Vyloženě negativní postoj ke knize zaujal v internetovém deníku Neviditelný pes Václav Vlk st., který na počátku roku 2013 uveřejnil článek *Đábel v líbezně krajině*, jež byl rozdělen na několik částí. Tento text se primárně věnuje reflexi návštěvy koncentračního tábora Mauthausen a popisu toho, jak tento tábor fungoval.

Vlk na Tučkovou nepřímo útočí už ve druhé části článku, když píše: „Čtu-li pak srdceryvné bláboly "aktivistů", hledajících "pravdu" o "českých zločinech", a naivních nanynek, píšících knižní elaboráty o údajně nepochopitelné zlobě českých obyvatel Brna a zločinech na brněnských Němcích, je mi smutno. Nad lží, nad hloupostí, nad ubohostí buď naivních, anebo prodejných duší.“⁵³ Ačkoliv Vlk st. nezmiňuje přímo Tučkovou, dá se to z jeho slov jednoduše odvodit.

Autor článku se ve všech částech vyjadřuje velmi emotivně a jde velmi jednoduše rozpoznat, jaký názor zastává. Je patrná i jeho určitá „snaha obhájit“ a možná i vysvětlit průběh poválečného vyhnání brněnských Němců v takové podobě, v jaké se uskutečnil: „Podobná hromadná poprava vězňů z protektorátu byla 9. dubna 1945, kdy bylo zavražděno 210 českých a moravských vězňů převezřených sem z Brna. Toto vraždění organizovali brněnští Němci, zaměstnanci Gestapa, dokonce přes odpor vedení KZ⁵⁴ Mauthausen. To je jen malá připomínka, proč asi - mimo jiné - byli brněnští obyvatelé tak rozrušení na brněnské Němce. O tom však organizátoři vzpomínkových pochodů na památku vyhnaných Němců nikdy neslyšeli, že?!“⁵⁵

Vlk následně hodnotí románový popis pochodu následovně: „Již úvod líčení v knize je dramatický - pažbami rozbíjené hlavy starých Němců posedávajících v příkopech, komanda mladých ozbrojenců, v noci výstřely... No, jedná se vlastně o přesný popis toho, jak probíhaly stovky pochodů smrti z nacistických koncentračních táborů na konci války. (...) Fakta jsou poněkud jiná. Matrika zemřelých v Pohořelicích v době od 1. 6. do 10. 7. 1945 uvádí celkem 469 případů.

⁵³ Vlk st., V.: *HISTORIE: Ďábel v líbezném krajině* (2). [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-dabel-v-libezne-krajine-2-dq5-/p_spolecnost.aspx?c=A130204_210039_p_spolecnost_wag

⁵⁴ Zde se jedná patrně o chybu a mělo by se zde nacházet „KT Mauthausen“ (KT= koncentrační tábor)

⁵⁵ Vlk st., V.: *HISTORIE: Ďábel v líbezném krajině* (4). [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-dabel-v-libezne-krajine-4-dqu-/p_spolecnost.aspx?c=A130209_213613_p_spolecnost_wag

Takže žádné tisíce.“⁵⁶

Autor článku se nevěnuje jen románu Kateřiny Tučkové, ale i některým výrokům Jaroslava Ostrčilíka, který mimo jiné tvrdí, že vyhnání Němců se dotklo především těch německých Brňanů, kteří si tento osud nezasloužili. Pro Vlka je ovšem důvodem k násilnému odsunu například i to, že „nemalá část těch "nevinných" bydlela v bytech po židech (...).“⁵⁷ V této chvíli je ale otázka, jak se Vlk dívá na Čechy, kteří se usadili v bytech do té doby obývaných Němci. Vlkovi jistě neuniklo, že německé obyvatelstvo v Brně žilo dlouhá léta před válkou, takže Češi se nenastěhovali jen do bytů, které Němci získali kvůli pronásledování Židů, ale i do bytů, které léta patřily nějaké německé rodině.

Čtenář Vlkova článku může mít pocit, že se autor jednoznačně staví na stranu obhajoby vyhnání Němců v takové podobě, v jaké bylo realizováno. Právě díky hrůzám nejen v koncentračních táborech, ale i v každodenním životě lidí, by ale po válce další hromadné násilí nemělo být podporováno. Brněnského pochodu se totiž účastnili skutečně především lidé, kteří na dění během války neměli příliš vliv. Významní představitelé a stoupenci nacismu na konci války buď uprchli, nebo byli postaveni před lidový soud. Zjednodušeně se dá říct, že účastníci brněnského odsunu nerozhodovali o životech lidí ve městě.

Vlk se na problematiku vyhnání Němců z Československa dívá jako na něco nevyhnutelného. Z jeho vět, které jsou součástí zmíněného článku, vyplývá, že poválečný odsun hodnotí z hlediska kolektivní viny.

Autorův postoj mu samotnému může uškodit ve čtenářových očích. Jeho pohled se zdá být jednostranný, zjednodušený a vlastně i

⁵⁶ Vlk st., V.: *HISTORIE: Dábel v líbezně krajině (5)*. [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-dabel-v-libezne-krajine-5-dq6-/p_spolecnost.aspx?c=A130209_215405_p_spolecnost_wag

⁵⁷ Tamtéž.

neobjektivní. Na všechny Němce se Vlk dívá z negativního úhlu. Jak již bylo napsáno výše, viditelně zastává názor přiznání kolektivní viny každému, kdo se do konce druhé světové války přihlásil k německé národnosti.

Bohužel Vlkův postoj mohou přebírat i čtenáři jeho článků. V takovém případě se může stát, že lidé budou odsuzovat krutost a bezpráví, které se odehrávaly v nacistických koncentračních táborech, ale poválečný odsun německého obyvatelstva z Československa budou schvalovat v celé jeho podobě. Tento pohled je jistě zjednodušený. Oba případy totiž postihli především osoby, které se provinily jen tím, že se „špatně narodily“.

V roce 2012 vyšla v českém jazyce kniha *Pražský tanec smrti* Olgy Bárenyiové, která poprvé vyšla již koncem padesátých let v Mnichově. Děj knihy se odehrává na konci druhé světové války, konkrétně ve dnech Pražského povstání. „Autorka pečlivě vkládá do děje hrůzná zvěrstva, z kterých se některá opravdu udála, a vykresluje český národ jako národ zrůd a zbabělců. Útočí na city čtenáře, emotivně popisuje utrpení nevinných obětí – žen i dětí -, staví do popředí případy lidí zabitých pro zábavu, z vypočítavosti či z touhy po zisku. Není to lehké čtení, v pozadí se neustále ozývá hlas, který říká, že takoví nejsme.“⁵⁸ Ačkoli si Tučková pro svůj první román vybrala mimo jiné i zobrazení situace na konci války a především jednání českého národa, je mezi knihami obrovský rozdíl. Kateřina Tučková si téma vybrala proto, aby se k dané problematice vrátila a znovu ji otevřela. Olga Bárenyiová svou knihou vyjadřuje nespokojenost s českým národem, který jí ublížil.

Ve *Velkém příběhu odsunuté Němky* z pera Erika Gilka je opět vyzdvížen autorčin způsob psaní. „Tučkové se podařilo vytvořit velmi působivý obraz konfrontace individuálního života s dějinnými událostmi, které se nedají ovlivnit a semelou každého bez ohledu na

⁵⁸ Lojín, J.: *Na co bychom raději zapomněli*. [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/pro-dospеле/2199-prazsky-tanec-smrti.html>

jeho provinění, potrestání, pokání či omluvu, o přáních a touhách ani nemluvě. Chce-li Gerta alespoň nějak důstojně žít, nezbývá jí než se velkým dějinám podřídit a ve skrytu si nést svou bolest dál.“⁵⁹

Jan Gettin mimo jiné oceňuje, že Tučková vhodně využila informace, které o Brnu měla k dispozici. „Přínosem je i její znalost místních reálií a ulic uváděných v německém jazyce. Málokdo dnes asi tuší, že dnešní Moravské náměstí se dříve jmenovalo Adolf Hitler Platz⁶⁰. Jakkoli v sobě román neskrývá důkladné studium historických pramenů, nestává se pouhým sledem dat s přidruženými událostmi, je mnohem více historickým svědectvím o osudech zlomených životem, jak ostatně zní i podtitul románu⁶¹.“⁶²

⁵⁹ Gilk, E.: *Velký příběh Odsunuté Němky*. In: *Tvar*, roč. 20, č. 20. 2009, s. 23.

⁶⁰ Součástí románu je i „Slovníček místních názvů“, který použité německé názvy ulic a náměstí uvádí pod dnes používanými názvy.

⁶¹ „ROMÁN O JEDNOM OSUDU ZLOMENÉM DĚJINAMI, O VINĚ ČECHŮ A NĚMCŮ, O TOM, ZDA JE MOŽNO ODPUSTIT A POROZUMĚT...“ (viz přebal knihy)

⁶² Gettin, J.: *Kateřina Tučková – Vyhánění Gerty Schnirch*. [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/pro-dospELE/1249-vyhnani-gerty-schnirch.html>

2.5 Shrnutí

Román *Vyhnání Gerty Schnirch* popisuje události, které se odehrály v Brně a na jižní Moravě ve druhé polovině 20. století. Román čtenáři zprostředkovává změnu postavení a života, s kterou se v Československu muselo od konce 2. světové války vypořádat německé obyvatelstvo.

Román je zaměřen na zprostředkování vnímání těchto událostí pohledem mladé německé ženy. Při popisu tzv. brněnského pochodu smrti je patrné, že Tučková při psaní románu pracovala s knihou *Němci ven! Die Deutschen Raus! Brněnský pochod smrti 1945*. Některé události, které autorka popisuje, se velice podobají vzpomínkám, které jsou v knize *Němci ven! Die Deutschen Raus!* obsaženy.

Za zmínku stojí i to, jak se Tučková nechala inspirovat při pojmenovávání svých románových postav. Zde opět využila již zmíněnou knihu *Němci ven! Die Deutschen Raus!*, která na svém konci obsahuje jmenný seznam pamětníků, kteří se svými vzpomínkami na knize podíleli. V tomto seznamu lze najít příjmení většiny postav, které představují německé, z Brna vyhnané, obyvatelstvo. Mezi lidmi, kteří museli na konci května 1945 opustit město, byli mimo jiné i nositelé jména Schnirch, Bartl (v románu toto příjmení nesla dívka, která až do Pohořelic pochodovala vedle Gerty), Seitz-Pawelka (starou ženu jménem Pawelka zahlédla Gerta na shromaždišti na Mendlově náměstí), Baier (literární příjmení Teresy, která určitý čas obývala s Gertou v Perné jednu místnost, bylo Bayer). Jméno Hilde Wessely se objevuje nejen v románu, ale i v seznamu pamětníků, v tomto případě tedy došlo k plnému přijetí jména skutečné účastnice pochodu. Podobný případ lze zaregistrovat i v případě jména literární postavy Anni Polivky. V seznamu svědků se nachází nositelka stejného jména, které je oproti románu rozšířeno o příjmení manžela, tedy Anni Sochatzi-Polivka.

Tato práce se jmény literárních postav ukazuje autorčinu snahu napsat román, který by byl inspirovaný skutečnými příběhy. Tím, že Tučková použila příjmení, která se ve skutečném pochodu vyskytovala, dodala svému příběhu novou „dávku realističnosti“. Svým literárním postavám zaměnila křestní jména, a tak románovým nositelům těchto skutečných příjmení mohla Tučková vytvořit vlastní příběh, který by odpovídal potřebám románu.

Román *Vyhnání Gerty Schnirch* reflektuje události, které úzce souvisí s dějinami města Brna – Oskar Judex jako starosta válečného Brna, květnová návštěva města Edvardem Benešem a jeho proslov, organizace odsunu německého obyvatelstva nebo třeba i vyjádření politování města Brna. Tyto události jsou prezentovány z Gertina pohledu, a tak dochází k určitému zkreslenému postoji. Tato žena se nemůže na vše, co ji potkalo, dívat objektivně a bez jakéhokoli pocitu osobní angažovanosti. Jako určitý paradox působí to, že během války se k problematice židovského obyvatelstva stavila bez zájmu a, jak bylo již výše citováno, ani neměla chuť věnovat těmto lidem pozornost. Když se pak mimo zájem ostatních Brňanů ocitla i ona, pociťovala toto své postavení jako určitou nespravedlnost, křivdu.

Román *Vyhnání Gerty Schnirch* nemůže zobrazovat objektivní pravdu ve všech směrech. Postava hlavní hrdinky není vytvořena na jednom reálném předobrazu. Gertin příběh je inspirován různými vzpomínkami pamětnic a doplněn autorčinou fantazií. Stejně tak i další postavy jsou výsledkem fabulace.

Přesto je nepochybné to, že Tučková ve svém románu obecné poválečné události popsala velmi věrohodně. Pasáže, které nezaznamenávají subjektivní pohled postav, jsou vykresleny ve shodě s historickými událostmi. Při hlubším pozorování možná až překvapí, jak důsledně se Tučková držela zjištěných faktů. Pokud by se obecně platné skutečnosti rozhodla změnit ve prospěch svého příběhu, zásadním způsobem by změnila celou událost. Pokud si autorka

některé informace upravila podle svých potřeb, nemá tato změna vliv na „obecné dějiny“, ale odrazí se jen na rovině osobního příběhu.

Vyhnání Gerty Schnirch se pro zvědavého čtenáře může stát prvním seznámením s danou problematikou, v románu lze nalézt množství otázek, na které se jedinec rozhodne hledat odpovědi.

3 Žítkovské bohyně

„Je to malé hnízdečko ta Žítková, vlastně jsou to jen Kopanice, ale široko daleko známé. Vždyť zde bydlejí „bohyně“, jež nejen umějí „léčit“, nýbrž i vynajít ukradené, začarované a nevyzpytatelné věci. Dovedou vyrovnávat spory a sváry, po případě je ale též dovedou způsobiti a rozdmýchat, dovedou vypomáhat milencům neb zamilovaným ve všech jejich tužbách, ale dovedou je též i rozlučovat. Žítkovou zná nejen prostý lid, nýbrž i inteligence. Zná ji celá Morava, Uhry, ba i Vídeň, Praha i Varšava. Denně, prosím, denně se u bohyň vystřídá i padesát osob, hledajících pomoc v různých záležitostech. K nim se utíkají bídáci v halenách, páni se zlatými řetězy, dámy v hedvábí, se závoji na tváři. K nim putují lidé zdaleka pěšky, k nim jedou páni a dámy v kočárech...Od Prešpurka až po Budapešť, od Dunaje až k Tatrám, od Bojkovic až k Praze, od Hané až po Košice, od Varšavy až po Vídeň chodí sem lidé. Sedláci, řemeslníci, obchodníci, ba i židé sem chodí, aby si dali bohyňovat.“⁶³

3.1 Děj knihy

Děje knihy Kateřiny Tučkové *Žítkovské bohyně* se odehrávají kolem postavy jménem Dora Idesová. V roce 1966, když bylo Doře 8 let, byla její maminka Irena brutálně zavražděna svým manželem. Od této chvíle žila dívka společně s mladším mentálně zaostalým bratrem Jakoubkem se svou tetou Terézií Surmenovou, které v té době bylo přes padesát let. Surmena, jak byla Irenina sestra mezi lidmi nazývaná, byla jednou z žen, které se věnovaly „bohování“. Bohyně byly navštěvovány lidmi z dalekého okolí, kteří potřebovali radu, pomoc.

Malá Dora se stala součástí této jedinečné tradice, „zastávala důležitou roli. Vykonávala ji hrdě a s vědomím odpovědnosti k tajuplné tradici, která vycházela z minulosti tak dávné, že si nikdo

⁶³ Jilík, J.: *Žítkovské čarování. Pravdivý příběh žítkovských bohyní*, přebal knihy.

ze Žítkové, nikdo z Kopanic neuměl představit z jaké. Každý jen uctivě pokyvoval: - Bohování je prastaré, bohyně a *andzjelové* tu bylo odjakživa.“⁶⁴ Dora nějaký čas vykonávala právě roli *andzjela*, člověka, s kterým se příchozí lidé měli setkat jako první. Měla se pohybovat v blízkosti autobusové zastávky a sledovat lidi, kteří vystoupili z autobusu. Pokud dojel někdo cizí, tvářící se rozpačitě či nejistě, připlétla se mu do cesty a čekala, až ji dotyčný osloví a zeptá se na cestu. Dora návštěvníky vždy část cesty doprovázela a chytře se vyptávala, proč vlastně přijeli, co je trápí. Poté se s nimi rozloučila, popsala zbytek cesty a sama se k Surmenině chalupě vydala kratší trasou. Když pocestný konečně k Surmeně dorazil, věděla o něm bohyně už vše potřebné. „Nebylo jediného návštěvníka, který by neupadl v náboženskou úctu před ženou, která, sotva jej uviděla, dokázala přechíst všechna jeho soužení, aniž by cokoliv vyslovil.“⁶⁵ Na Dořinu otázku, zda společně nepodvádí příchozí, odpověděla: „Víš, jak se jim uleví, když hned na prahu uvěří, že mám zvláštní moc? A čemu se vzájemně vyhýbám s těmi, co by se přede mnou hlídali říct na plnou hubu, co mají za potíže? Říká se, že víra uzdravuje. A oni věří, že jim pomůžu, a to se pak taky splní. (...) To není podvod, to je chytrá pomoc.“⁶⁶

Ačkoliv Surmena i její mladší sestra Irena byly bohyněmi, Doru do tohoto umění nikdo nezasvětil. Irena k tomu nedostala příležitost, Surmena chtěla dívce dopřát šťastný život, neboť „žádná bohyně nemá lehký osud.“⁶⁷ Tato slova se během vyprávění několikrát potvrdí. A ani Surmena nemohla zabránit tomu, aby Dořin život nakonec nebyl složitý a také tragický.

Po osmi letech společného soužití bohyně s dětmi byla Surmena předvolána Veřejnou bezpečností. Jako důvod bylo uvedeno podezření „ze spáchání trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti v důsledku

⁶⁴ Tučková, K.: *Žítkovské bohyně*, s. 17.

⁶⁵ Tamtéž, s. 20.

⁶⁶ Tamtéž, s. 21.

⁶⁷ Tamtéž, s. 15.

provádění nekvalifikované léčitelské praxe a podvodu.“⁶⁸ Surmena se k výsledku dostavila a od té doby se už nikdy nevrátila zpět do své chalupy. Dora byla umístěna do Dětského internátního ústavu v Uherském Hradišti, Jakoubek se dostal do Ústavu sociální péče pro mentálně postiženou mládež Brno-Černovice.

Na internátě si Dora prožívala doslova peklo, ať už ze strany ostatních dívek, tak ze strany vychovatelek. Krátce po Dořině umístění v Uherském Hradišti přišel na internát dopis, který vychovatelky vybízel, aby se k dívčině výchově přistupovalo se zvláštním zřetelem. Dívka si totiž na Žitkové údajně prošla nevhodnou výchovou, Surmena byla označena jako osoba pro společnost nebezpečná.

Když Dora konečně opustila zdi internátu, začala usilovat o svěření bratra do své péče. Jelikož nebylo v jejích silách se o Jakoubka starat nepřetržitě, byla ráda, když ho získala alespoň do víkendové péče. V pátek odpoledne si ho vždy vyzvedla a společně odjeli do Žitkové, do chalupy, kde se Surmenou žili. V neděli večer Jakoubka předala zpět do péče Ústavu a mohla se plně věnovat své práci a studiu bohyní.

V okamžiku, kdy se Dora dostala z dohledu vychovatelek, podnikla ještě jeden důležitý krok, který jí byl do té doby odpírán – intenzivně hledala svou tetu, nakonec ji objevila na psychiatrii v Kroměříži a několikrát navštívila. Kvůli opakovaným elektrošokům byla Surmena utlumena, ztratila svou energii a příliš nevnímala okolí. Setkaly se jen párkrát, Surmena totiž v roce 1979, když bylo Doře pouhých 21 let, zemřela.

Několik let po listopadové revoluci, když bylo Doře 40 let, se život hlavní hrdinky zásadním způsobem proměnil. V Cibulkových seznamech našla jméno své tety. Zažádala si tedy o její složku a týdný čekala, až bude pro ni připravena. Překvapením a hlavně velkou

⁶⁸ Tučková, K.: *Žitkovské bohyně*, s. 59.

úlevou pro ni bylo zjištění, že Surmena byla evidována jako sledovaná osoba a ne jako spolupracovník Státní bezpečnosti.

Dora pak od té chvíle dlouhé dny vysedávala v archivech a procházela složky, zjišťovala a doplňovala informace. Během této časově náročné práce se před ní pomaličku odkrývala minulost celé její rodiny. Zároveň se před ní objevovaly stále nové otázky, na které hledala odpověď. Při jejich zodpovězení jí velkou měrou pomohla jedna z žijících bohyň – Irma Gabrhelová. Tato žena jí vyprávěla příběhy, které se Dora nemohla v žádném archivu dočíst, které ale zásadním způsobem obohatily její znalosti.

S Dorou se román „loučí“ v závěru, kdy se žena rozhodla strávit nějaký čas v Surmenině chalupě, aby mohla napsat o bohyních knihu, která by obsahovala všechny informace, které se jí podařily získat.

Skoro celá kniha Kateřiny Tučkové je psaná er-formou, vypravěč čtenáři předkládá jen to, co ví hlavní hrdinka. Je schopný nahlédnout do jejích myšlenek a vnímat její pocity. Ve chvílích, kdy se Dora nachází v situaci, kdy neví, jak dál, zůstává bezradný i čtenář. Vypravěč totiž nijak nepředbíhá, dopředu neprozrazuje, co se bude dít dál, dokud to neví sama hrdinka. Dějová linka, která je rozvíjena, začíná devět let po listopadové revoluci, kdy Dora zjišťuje informace o své tetě. Vyptává se bohyní, navštěvuje archivy, pročítá nejrůznější složky včetně těch, které byly sepsány orgány Státní bezpečnosti. Toto vyprávění se neustále rozvíjí množstvím retrospektivních pohledů do minulosti. Vzpomínky se tímto způsobem postupně vysvětlují a jednotlivé části příběhu do sebe začínají čím dál víc zapadat. Zpočátku nepochopitelná jednání některých postav příběhu jsou tak rázem naprosto jasná a srozumitelná.

Posledních několik stránek knihy se od výše popsaného způsobu liší. Příběh je najednou vypravován ich-formou a odehrává se několik let po hlavní dějové lince. Tyto stránky se věnují setkání Alžběty Baglárové, nejstarší obyvatelky Kopanic, která znala poslední

Žítkovské bohyně, s vypravěčkou této pasáže. Vypravěčka tuto ženu navštíví, aby od ní získala informace pro svou knihu. Díky určité části dialogu mezi oběma ženami může být vypravěčka ztotožňována se samotnou autorkou, tedy Kateřinou Tučkovou:

„ – Pro co to (informace od bohyní – pozn. PD) potřebujete vy?

- Pro knihu, řekla jsem.

- A pro jakou školu?

- To nebude odborná publikace, odpověděla jsem trochu s ostychem, že nenaplním její představu o důstojném výsledku. – Bude to románový příběh.

- Aha, řekla Baglářová přemýšlivě. – Ale to taky nemusí být špatné, aspoň tomu budou lidi líp rozumět.“⁶⁹

Právě z rozhovoru, který je v epilogu zaznamenán, se čtenář dovídá poslední informace týkající se Dory Idesové. Žena, jejíž příběh čtenář na více než čtyř set stranách sledoval, byla ve své chalupě zavražděna. Neznámý pachatel jí zlomil vaz.

V Poznámce autorky jsou uvedeny následující věty: „Tato kniha byla napsána na základě osudů skutečných Žítkovských žen, ne vše se však shoduje s realitou. Z úcty k těmto ženám a především k jejich rodinám, které dosud žijí na Žítkové, ve Starém Hrozenkově a v Drietomě, jsem se rozhodla použít pravá jména pouze v některých případech. Mnohé osudy či epizodické příběhy jsou připsány jiným bohyním, některé jsou fiktivní.“⁷⁰

⁶⁹ Tučková, K.: *Žítkovské bohyně*, s. 441.

⁷⁰ Tamtéž, s. 449.

3.2 Bohyně z Žítkové

„Na moravských Kopanicích, kde vesnice mají jména Starý Hrozenkov, Lopeník, Vápenice, Vyškovec a Žítková, v kraji bělokarpatských lesů a horských planin, se protínají siločáry minulosti a budoucnosti. Jen tak si lze vysvětlit, že některé ženy z osady Žítková uměly nahlédnout do dějů, které teprve nastanou. Říkalo se jim bohyně a jejich umění nazvali lidé bohyňováním.“⁷¹

Tento kraj se vždy vyvíjel izolovaně, chalupy jsou rozesety opuštěně po kopcích. Lidé zde vždy žili v těsném sepjetí s přírodou, a jak říká Jiří Jilík, který se studiu žítkovských bohyní velmi intenzivně věnuje, stal se tento blízký vztah k přírodě určitým zdrojem moudrosti a neobyčejného umění bohyňování.

Vývoj zde oproti okolí zaostával, proto zde tradice bohyň přetrvávala dlouhá léta. Vlivem stále sílících kritik ze strany církevních kazatelů, společenských proměn po první světové válce i díky lépe dostupnému vzdělání, prošlo bohyňování krizí. Společnost tyto ženy a především jejich praktiky kritizovala jako nedůvěryhodné, nevědecké a často podvodné. I když se našla spousta lidí, kteří těmito ženami opovrhovali, pořád existovaly osoby, které je vyhledávaly a věřily, že jim bohyně pomůžou.

Žítkovské ženy se nevěnovaly pouze předvídání budoucnosti. Zjednodušeně lze říci, že jejich úkolem bylo pomáhat a radit lidem, když oni sami už nevěděli, co mají dál dělat.

Když redaktor MF Dnes, jehož jméno nebylo uvedeno, dělal s autorkou knihy rozhovor, zeptal se jí, jakou schopnost žítkovských bohyní by chtěla ovládat. Kateřina Tučková odpověděla: „Vidět do člověka. Umět vyčíst z jeho chování, co prožil, jaký je.“⁷² Ihned ale dodala, že

⁷¹ Jilík, J.: *Žítkovské čarování. Pravdivý příběh žítkovských bohyní*, s. 11.

⁷² *Chtěla bych umět vidět do lidí, říká spisovatelka Kateřina Tučková*. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://ona.idnes.cz/spisovatelka-katerina-tuckova-dz6-/spolecnost.aspx?c=A120720_082657_spolecnost_job

pokud by se měla rozhodovat podle zisku, volila by milostnou magii a schopnost přičarovat ženě vysněného muže. „Kvůli ní za bohyněmi na Kopanice běhávala děvčata skutečně zdaleka.“⁷³

3.2.1 „První bohyně“

V polovině 17. století můžeme v soudních spisech nalézt případy žen, které byly obviněny z čarodějnictví. S bohyněmi měly mnoho společného – magické úkony a rituály, které se v průběh staletí téměř neměnily.

Nejstarším záznamem, který je uveden v *Krevní knize městečka Bojkovic*⁷⁴ a týká se obvinění z čarodějnictví, je případ Kateřiny Shánělky z Luhačovic z roku 1630. Shánělka si prošla útrpným právem, na jehož základě se k obvinění doznala a byla odsouzena k trestu smrti stětím. Kromě jiného se přiznala k tomu, že „zelinu kázala nahýmu děvčeti trhat mezi svatými Jany proto, aby štěstí v domě bylo. A tou zelinou dům kropila a za krokvou aby chována byla, že hrom na dům neudeří a že jest dobrá od ourodku.“⁷⁵ Dále se přiznala k tomu, že tři dny smažila ve džbáně kravskou moč, aby se dozvěděla, kdo uškodil jejím krávám.⁷⁶

Případ Kateřiny Shánělky se objevuje i v *Žitkovských bohyních* Kateřiny Tučkové. Shánělčin příběh je zde obohacen o takové věci, jako je dialog u výslechu, popis mučení nebo například ordálie vodou a hledání tzv. Signa diabolika, tedy d'áblova znaménka.

Kateřina Tučková Shánělku také označila jako první doložitelnou ženu v řadě bohyní. Je pravda, že záznamy z doby před třicetiletou válkou jsou nekompletní, a tak hledat nějakou Shánělčinu předchůdkyni by bylo nejspíš marné.

⁷³ *Chtěla bych umět vidět do lidí, říká spisovatelka Kateřina Tučková*. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://ona.idnes.cz/spisovatelka-katerina-tuckova-dz6-/spolecnost.aspx?c=A120720_082657_spolecnost_job

⁷⁴ Kniha zaznamenává soudní spory, které byly v Bojkovicích projednávány v letech 1630-1721.

⁷⁵ Verbík, A.: *Krevní kniha městečka Bojkovic*, s. 19.

⁷⁶ Srov. tamtéž s. 19.

První jméno žítkovské bohyně zaznamenal v roce 1885 František Bartoš. Tato žena se jmenovala Dorka Gabrhelová a byla známá nejen na Moravě, ale i v Uhrách.

Koncem 19. století, kdy se bohyním věnovali Josef Hofer a Ferdinand Dúbravský, byly známé dvě bohyně – stará Pagáčena (rozená Gabrhelová) a stará Belohlavá (rozená Idesová). Belohlavá do všeho, co uměla, zasvětila svou jedinou dceru Kateřinu. O Pagáčeně a jejích dcerách viz kapitola 3.2.3 Literární postavy – skutečnost nebo fikce?

3.2.2 Poslední bohyně

Bohyně, ať už byly během let nazývány jakkoli, dokázaly přežít čarodějnické procesy probíhající v 17. století, zvládly překonat i útlak ze strany církve. V dnešní době bychom na Žítkové už ale žádnou bohyni nenašly. Jak již bylo uvedeno výše, poslední žena věnující se bohyňování zemřela v roce 2001.

V době nadvlády komunistického režimu v republice byly bohyně v těžké situaci. Režim doslova čekal i na drobnou chybu, kterou by mohl poukázat na škodlivost této činnosti. Ženy se ze strachu, aby neuškodily své rodině, raději stáhly do ústraní. V době, kdy hrozilo zvýšené riziko udání za provozování nekvalifikované činnosti, bylo proto často těžké se k bohyním dostat.

Rozpor mezi světem bohyň a novým způsobem života ztvárnila ve svém románu také Tučková. Surmena se nadále držela tradic, jak je znala, věřila bylinkám a zaříkávání. Zdůrazňovala, že pro zdárné vyléčení je potřeba především víry. Naproti tomu Dora byla neustále konfrontována s novým způsobem života. Její spolužáci bydleli v krásných nových domech, nosili moderní oblečení, sledovali televizi. Dora mezi ostatní děti příliš nezapadla, její oděv byl prostý, tradiční, navíc ji spolužáci hanlivě oslovovali podvodnice, nebo andílek. Dívka nechápala, proč nemůže žít život jako její spolužáci, nechtěla se od nich odlišovat. Právě tento pocit odlišnosti způsoboval,

že mezi dívkou a její tetou docházelo k rozhovorům, které ukazovaly odlišné pohledy obou postav.

- „- Proč si k sobě zveš ty lidi, tetičko? ptala se Dora nešťastně (...)
- Nikoho si k sobě nezvu, přicházejí sami, odpověděla Surmena překvapeně.
- A proč nejdou ve středu k doktorovi na středisko? ptala se dál Dora.
- Protože doktor jim nepomůže.
- Proč jim nepomůže? Vždyť jim dá prášky a ty je uzdravíš!
- Na všechno léky nestačí, Doro, odpovídala Surmena trpělivě.
- A tvoje zaříkání na to stačí?
- Ano, na něco se hodí mnohem líp než recepis.
- Ale tak se to teď nedělá... Všichni chodí k doktorovi, a kdo nechodí, ten je jen pro smích, protože naletěl.
- Naletěl čemu?

Dora se zarazila. Nechtělo se jí to vyslovit, Pak ale váhavě řekla: - Podvodnicím ze Žítkové.“⁷⁷

Románová postava Dora ze školy chodívala nešťastná a s vědomím, že se od ostatních dětí až příliš odlišuje. V takových chvílích obviňovala Surmenu. „To kvůli ní byli jiní. To kvůli ní se o nich mluví jako o podivínech, kteří se místo na středisko zdravotní péče obracejí k Bohu, když je trápí nějaká nemoc, a doufají, že modlitbičkami se jim uleví. To kvůli Surmeně se rýpají v zemi, šťourají bylinky a vaří z nich odvárky, jako by žily před sto lety.“⁷⁸

Není těžké si představit, že podobné pocity měly i skutečné dcery bohyň, a tak matky své dcery přestaly učit to, co žítkovské ženy uměly celá staletí. I když ony samy lpěly na tradicích, udělaly významné ústupky modernímu způsobu života.

Na poslední bohyni vzpomíná ve své knize *Žítkovské čarování* Jiří Jilík. V roce 1991 navštívil Irmu Gabrhelovou v jejím stavení. Svě

⁷⁷ Tučková, K.: *Žítkovské bohyně*, s. 55-56.

⁷⁸ Tamtéž, s. 53.

dojmy popsal následujícími slovy: „(*Cesta – pozn. PD*) vede po táhlém dlouhém hřbetu, vlevo, hluboko pod námi, žitkovské osady, vpravo dole skryt příčným svahem Starý Hrozenkov. (...) Shluk trnek a červená střecha nízkého stavení, přilepeného ke svahu. Malý dvorek obestavěný chlévy, v rohu chlebová pec. Vzadu tmavý obrys stodoly. Když přijde v zimě sníh, nedá se odtud odejít i po několik týdnů. Nanejvýš pro vodu ke studni, padesát metrů od chalupy, když si ovšem proházíte i dvoumetrové závěje.“⁷⁹

Irma Gabrhelová pocházela ze třinácti dětí. Umění bohyň ji naučila matka Anna Struhárová. Svého muže, na kterého vždy vzpomínala v dobrém, si vzala v pětadvaceti letech, spolu přivedli na svět sedm dětí. Když její manžel umřel, bylo bohyni už osmašedesát let. Od té doby žila sama.⁸⁰

Kvůli pokročilému věku přestala časem chodit do Starého Hrozenkova do kostela, protože v místech, kde bydlela, v té době ještě nebyla žádná sjízdná cesta. „*Něbola som v Hrozenku osemnásť rokov. Vedz bych tam nedošla. Do koscela by mal človek chodzic, aj ja som chodzila. No potom už som němóhla.*“⁸¹

V zimě, když napadl sníh, stávala se její chalupa nedostupnou. Ještě ve čtyřidevadesáti letech trávila zimní období ve své chalupě úplně sama. V průběhu letní sezony navštěvovali bohyni lidé, kteří potřebovali pomoc. Kromě hádání budoucnosti ji lidé vyhledávali, když potřebovali pomoc při řešení komplikovaných vztahů, rozpadajících se manželství, nebo naopak když chtěli znát výhled začínajícího vztahu.⁸²

Irma Gabrhelová se vždy snažila ostatním jen pomáhat. Přesto ji kdysi jeden kněz obvinil z toho, že při bohyňování jí pomáhají zlí duchové. Nebyla to pravda. Irma, byť podle svého tvrzení, skutečně s duchy

⁷⁹ Jilík, J.: *Žitkovské čarování. Pravdivý příběh žitkovských bohyň*, s. 110-111.

⁸⁰ Tamtéž, s. 111-112.

⁸¹ Tamtéž, s. 113.

⁸² Tamtéž, s. 113.

zemřelých uměla komunikovat. Uvedla také, že ji chodili navštěvovat. „*Kedz v Hrozenku bárgdo umre, dojdze sa sem za mňú rozlúčic. Zabúchá mi na okno a já už vjem, gdo je to.*“⁸³

První zima, kterou nestrávila ve své chalupě, byla na přelomu let 1999/2000. Její pokročilý věk a zdravotní stav nedovoloval, aby byla v kopcích sama, proto trávila chladné dny u svého syna.

7. ledna 2001, ve věku devadesáti sedmi let, Irma Gabrhelová umřela. „S poslední žítkovskou bohyní zmizel z našeho života jedinečný fenomén, jaký v našem středoevropském prostoru v tu dobu již neměl obdoby.“⁸⁴

Jiří Jilík, který se studiem žítkovských bohyní dlouhá léta zabýval, okomentoval odchod těchto žen slovy: „Bohyně na Žitkové už nejsou. Odešly z tohoto světa jedna po druhé, potichu a takřka nepozorovaně. V dnešním světě pro ně již nebylo místa. Je jim lépe tam, kde jsou. Jenom my, kteří jsme tady po nich zůstali, budeme o něco víc sami, Zatím jsme si to ještě nestačili uvědomit.“⁸⁵

3.2.3 Literární postavy – skutečnost nebo fikce?

Kristýna Vaculíková, studentka Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, se ve své bakalářské práci z roku 2013 s názvem *Moravské Kopanice v literární podobě* hlásí k jedné z bohýň. V úvodu své práce uvádí, že její prababičkou byla bohyně Marie Kročilová. Její dcera Kateřina se údajně odmítla naučit od své matky prastaré umění, a tak v této rodině skončila generace bohyní.⁸⁶

Moravské Kopanice v literární podobě jsou pozoruhodné tím, že obsahují dva výřezy z rodokmenů. První schéma znázorňuje rodinu Dory Idesové podle toho, jak je popsána v románu *Žitkovské bohyně*.

⁸³ Jilík, J.: *Žitkovské čarování. Pravdivý příběh žítkovských bohyní*, s. 114.

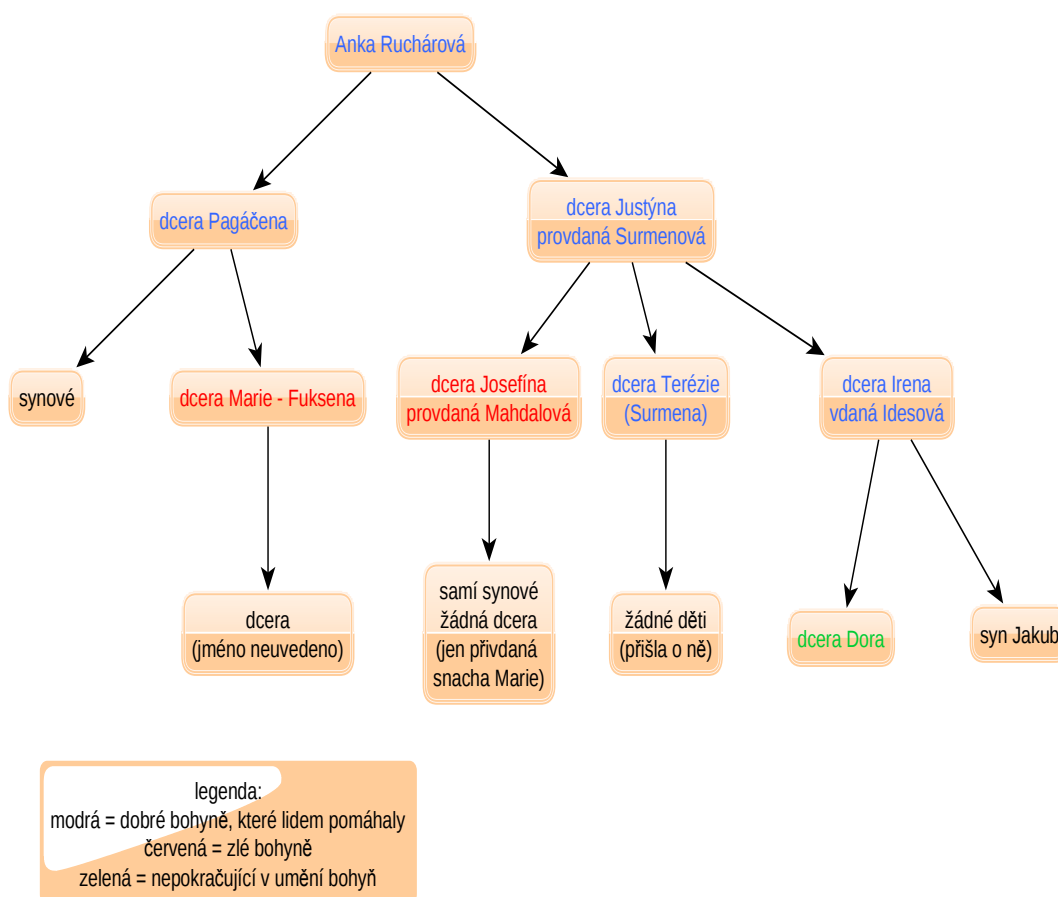
⁸⁴ Tamtéž, s. 119.

⁸⁵ Tamtéž, s. 121.

⁸⁶ Srov. Vaculíková, K.: *Moravské Kopanice v literární podobě*. Nepublikovaná bakalářská práce, s. 6. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/uzwvsh/00173466-179603357.pdf>

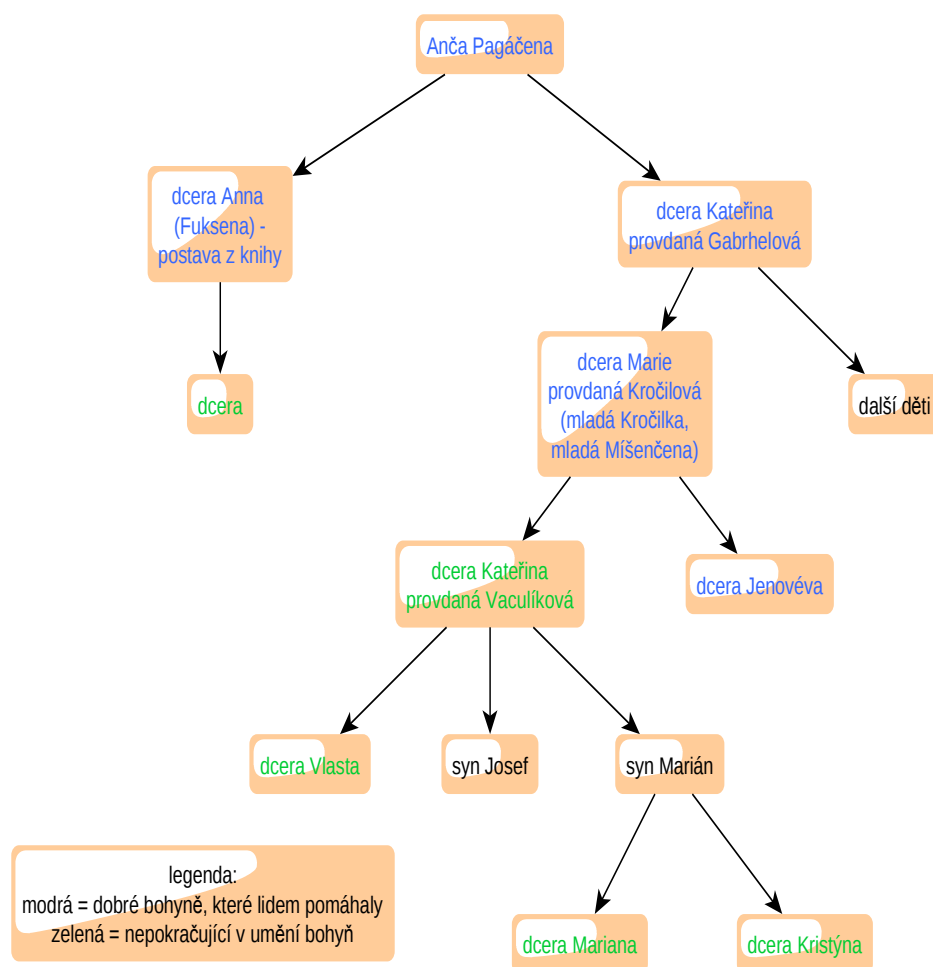
Druhé schéma znázorňuje část rodokmenu, jehož součástí je Kristýna Vaculíková.

Schéma č. 1: Rodokmen Dory Idesové (literární fikce)⁸⁷

⁸⁷ Převzato z: Vaculíková, K.: *Moravské Kopanice v literární podobě*. Nepublikovaná bakalářská práce, s. 51. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/uzwvsh/00173466-179603357.pdf>

Schéma č. 2: Rodokmen Kristýny Vaculíkové (skutečnost)⁸⁸

Při sledování uvedených schémat je možné najít některé shodné prvky, které mohou sloužit jako záchytné body pro srovnání. V obou případech se objevuje Fuksena, v knize figurovala pod jménem Marie, ve skutečnosti se měla jmenovat Anna. Sama Vaculíková obě ženy ztotožňuje v jednu. Argumentem pro ztotožnění je i fakt, že v obou případech je Fukseninou matkou Pagáčena.

Anča Pagáčena je totožná se starou Pagáčenou, o které byla zmínka již dříve. Tato žena měla čtyři dcery, ale jen dvě mohla vyučit. Dcera Anna Gabrhelová zemřela v roce 1942, po matce převzala přízvisko, a

⁸⁸ Převzato z: Vaculíková, K.: *Moravské Kopanice v literární podobě*. Nepublikovaná bakalářská práce, s. 51. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/uzwvsh/00173466-179603357.pdf>

tak se jí říkalo mladá Pagáčena, nebo také Fuksena.⁸⁹ Ferdinand Dúbravský o ní napsal, že byla „najprefíkanejšia a najsmelejšia, no i úradmi najviac honená. (...) Fuksena sice neštudovala dušovedu (psychologiu), ale vie na prvý pohľad vyčíst s tváre žiaľ, nemoc, sklúčenosť, ba aj pretváрку, Jestli tuto zbadá, je zle-nedobre. Ona sa nedá tak ľahko oklamať.“⁹⁰

Vaculíková ve schématech barevně rozlišuje, zda daná bohyně lidem pomáhala, nebo jestli patřila k těm, které ostatním škodily. U vlastního rodokmenu vychází z toho, co se o ženách dozvěděla od své rodiny. V obou případech je matka Pagáčena označena jako hodná bohyně, rozpor nastává opět u Fukseny. V knize vystupovala jako negativní postava, kdežto skutečná Fuksena lidem pomáhala. Obě schémata jí ale přisuzují dceru, která v jejím umění neměla pokračovat. V knize sice nedošlo k jejímu přímému pojmenování, ale na základě různých vyprávění a popisů se dá celkem s jistotou říci, že románovou Fukseninou dcerou byla Janigena, žena udržující s Dorou milostný vztah.

Vzhledem k roku Fuksenina úmrtí je zřejmé, že způsob smrti románové nositelky této přezdívky i osudy její dcery jsou smyšlené.

Za pozornost stojí i to, jak si Tučková „pohrála“ s osudy skutečných žítkovských žen, a jak jejich příběhy využila ve svém románu. Druhá dcera staré Pagáčeny, která byla do bohyňování zasvěcena, zemřela v mladém věku. Nemohla tedy své znalosti předat své dceři Marii. Ta se ale provdala do rodiny Kročilů, z které pocházela uznávaná bohyně Marie Kročilová, které se říkalo stará Kročilka nebo stará Míšenčena. Mladá Marie se naučila bohyňovat až od své tchýně. Aby došlo k odlišení obou žen od sebe, začalo se přivdané Marii říkat mladá Kročilka nebo také mladá Míšenčena. Podobný příběh, kdy se bohyně neučila od své matky, můžeme vysledovat i v románu Kateřiny Tučkové. Literární postava Pagáčena porodila několik dětí, ale pouze

⁸⁹ Srov. Jilík, J.: *Žítkovské čarování. Pravdivý příběh žítkovských bohyní*, s. 33-34.

⁹⁰ Jilík, J.: *Žítkovské čarování. Pravdivý příběh žítkovských bohyní*, s. 35.

v jednom případě se jí narodila dcera, která dostala jméno Marie. O této dívce se už v dětském věku říkalo, že v budoucnu z ní bude velká bohyně. Když bylo Marii pět let, její matka zemřela, a tak se dívenky ihned po pohřbu ujala Mahdalka, která Fuksenu ihned začala učit všemu, co sama znala.

Vzhledem k tomu, co bylo v románu popsáno, je jistě přínosné zabývat se tím, jak to bylo se Surmenou. „Bohyně Surmena existovala. Ale ne vše, co prožila v knize, prožila i ve skutečnosti. Skoro naopak – bylo velice těžké o ní najít něco konkrétního. Místní lidé si totiž ani nepamatovali, jak se jmenovala svým občanským jménem. To, které se objevuje v knize, jsem (citace Kateřiny Tučkové – pozn. PD) tedy rekonstruovala.“⁹¹ Podle Jilíka si Surmena získala věhlas díky tomu, že dokázala zažehnat bouřky a mimo jiné se proslavila i léčením obezity.⁹² Pokud se podíváme na některé její osudy, můžeme nalézt určité podobnosti u jiných bohyň. Inspirací pro Surmeninu smrt mohl být příběh staré Pagáčeny, který v době kolem první světové války napsal kněz Josef Hofer: „Nynější bohyně jsou již přestrašené, ježto byly už pronásledovány lékaři a soudy. Ba stará Pagáčena má prý jen lékařům co děkovat, že se již dostala na druhý svět. Byla prý totiž zavřena, proto, předstírajíc choromyslnost, byla v nemocnici, kde prý ji tak dlouho kurýrovali, až ji odkurýrovali.“⁹³ Podle Hoferových zápisů zemřela Pagáčena pod dohledem lékařů. Literární postava Surmena byla nedobrovolně zavřena na psychiatrické klinice, kde po několika letech umřela. Podobný osud potkal i některé jiné bohyně.

⁹¹ Kůrová, Z.: *Tučková: Nejlepší bylo se do toho kraje rozjet*. [online]. [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://www.literarni.cz/rubriky/zive/rozhovory/tuckova-nejlepsi-bylo-se-do-toho-kraje-rozjet_8994.html#Uyqu1M6YfiUrina-tuckova-dz6-/spolecnost.aspx?c=A120720_082657_spolecnost_job-/architektura.aspx?c=A120314_134011_architektura_web

⁹²Srov. Jilík, J.: *Žitkovské čarování. Pravdivý příběh žitkovských bohyň*, s. 38-39.

⁹³Tamtéž, s. 15.

3.3 SS-Hexensonderkommando

Román Kateřiny Tučkové *Žitkovské bohyně* čtenáři rovněž připomíná, že Němci se během druhé světové války věnovali také otázce čarodějnictví. Piotr Bojarski⁹⁴ ve svém článku uveřejněném na stránkách Poznaňských novin popisuje, jak příslušníci SS v utajení navštěvovali archivy, muži se vydávali například za historiky z univerzity v Lipsku nebo za badatele, kteří zkoumají historii své rodiny. Ačkoliv byli touto prací pověřeni zkušení a vzdělaní výzkumníci, museli se badatelé potýkat s problémem porozumění staré němčiny.⁹⁵

Když koncem války opouštěl Heinrich Himmler Poznaň, snažil se materiály, které byly svědectvím tajného výzkumu, buď odvézt s sebou, nebo zničit. Jelikož se však Rudá armáda nebezpečně přibližovala, nebyl schopný tuto činnost dokončit, a tak zde posléze bylo armádou osvoboditelů nalezeno obrovské množství starých knih, materiálů a různých poznámek. Ludwik Gocel, který byl pověřen studiem těchto textů, došel k nedocenitelnému objevu. Zprvu chybně interpretoval razítko, které představovalo písmeno „H“ a vyskytovalo se na zadní straně množství spisů. Původně si myslel, že toto „H“ označuje Himmlera, brzy ale svou chybu odhalil a zjistil, že se jedná o označení tajné skupiny SS, která se věnovala čarodějnicím („H“ od slova Hexen=čarodějnice).⁹⁶

Himmler měl od začátku volné ruce při realizaci svých plánů. Už v roce 1935 sestavil skupinu historiků, archeologů a antropologů, kteří měli obnovit staré duchovní dědictví Němců. Tato skupina se věnovala studiu starogermánské mytologie i studiu jazyka run. Všechno bylo

⁹⁴ Piotr Bojarski – vystudoval historii na Univerzitě Adama Mickiewicze. Působil jako novinář a reportér deníku *Gazeta Wyborcza* v Poznani, v poslední době se věnuje především odhalování nedávno objevených tajemství historie.

⁹⁵ Srov. Bojarski, P.: *Tajne komando Himmlera na tropie czarownic*. [online]. [cit. 2014-03-20].

Dostupné z:

http://poznan.gazeta.pl/poznan/1,36001,5339360,Tajne_komando_Himmlera_na_tropie_czarownic.html

⁹⁶ Srov. Tamtéž

zaměřeno na to, aby byl nalezen důkaz, který by podpořil myšlenku nadřazenosti germánské rasy.⁹⁷

V září roku 1935 byla vytvořena elitní jednotka H-Sonderkommando. Úkolem této jednotky bylo prozkoumat všechny zprávy, které se týkají procesů s čarodějnicemi. Himmler byl přesvědčen, že výzkum by se měl v nejvyšší míře zaměřit na německé ženy, které ve svém chování po staletí zachovávaly starogermánskou kulturu. A právě obnova starých germánských rituálů byla jeho snem.⁹⁸ V době nacistické Třetí říše tak došlo podle slov Jindřicha Francka k velké renesanci zkoumání čarodějnických procesů. Nacisté tuto činnost označili jako „vyhlazovací program katolické církve proti germánským ženám.“⁹⁹ Procesy byly odsouzeny a zároveň velmi pečlivě zkoumány. Nacisté totiž v „čarodějnických praktikách“ hledali předkřesťanské, starogermánské kořeny německého národa.

Během prvních čtyř let práce zdokumentovala jednotka H-Sonderkommando přes 24 000 karet. Jak bylo již naznačeno výše, informace se sbíraly v tajnosti. Každá karta obsahovala 57 bodů, které zaznamenávaly jméno ženy, její rodinu, majetek, sociální postavení, svědectví, rozsudek, mučení, jméno kata, soudce, právníků a také zrovna vládnoucího panovníka.¹⁰⁰ Karty, obsahující informace o procesech, popisuje ve svém románu i Tučková. Uvádí, ve shodě s výše napsaným, že každá karta obsahovala 57 otázek. Aby čtenář nebyl mylně informován, je v knize napsáno i to, že nebylo možné vyplnit všechny otázky u všech karet. Tato skutečnost byla způsobena tím, že informace o některých případech byly někdy skromnější. Jindy byly karty naopak doplněny o rozšiřující informace, které

⁹⁷ Srov. Bojarski, P.: *Tajne komando Himmlera na tropie czarownic*. [online]. [cit. 2014-03-20].

Dostupné z:

http://pozn.gazeta.pl/poznan/1,36001,5339360,Tajne_komando_Himmlera_na_tropie_czarownic.html

⁹⁸ Srov. tamtéž

⁹⁹ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, s. 25.

¹⁰⁰ Srov. Bojarski, P.: *Tajne komando Himmlera na tropie czarownic*. [online]. [cit. 2014-03-20].

Dostupné z:

http://pozn.gazeta.pl/poznan/1,36001,5339360,Tajne_komando_Himmlera_na_tropie_czarownic.html

zaznamenávaly například nejružnější detaily procesu, nebo reflexi procesu v podání písmáků.¹⁰¹ Nejstarší záznam obsahoval pronásledování čarodějnic v Trevíru už v roce 385, nejnovější popisoval události v Indii v roce 1936.¹⁰²

Šéfem komanda byl jmenován Rudolf Levin. Během války se snažil získat titul doktora, který sice nezískal, ale přesto jej před svým jménem uváděl. Ze speciální skupiny „lovců čarodějnic“ tato práce zmíní pouze jednoho muže, který se jmenoval Friedrich Norfolk. Jednalo se o sudetského Němce, který v roce 1924 získal Moravskou literární cenu. V té době vystupoval ještě pod jménem Fridrich Soukup.¹⁰³ Oba muži jsou zmíněni i v románu *Žitkovské bohyně* od Kateřiny Tučkové. „(...) nejvyšší aktivitu vyvíjel Dr. Rudolf Levin, který se s problematikou čarodějnických procesů a jejich současných reliktních hodlal habilitovat na Philosophische Fakultät der Ludwig-Maximilians-Universität v Mnichově, a Dr. F. F. Norfolk, ve své době úspěšný spisovatel pocházející z moravských Sudet (...)“.¹⁰⁴ Informace, které uvádí Tučková, se shodují s tím, co lze o obou uvedených osobách – předobrazech literárních postav najít v historických pramenech.

Norfolk tedy byl skutečně součástí SS-Hexensonderkommando. Jeho osobnější příběh už ale nejspíš bude pocházet čistě z pera Kateřiny Tučkové. Ačkoli se jedná o okrajovou postavu, v knize je mu věnováno poměrně dost prostoru. Autorka čtenáře seznamuje s jeho příběhem i před zahájením práce v komandu. Norfolk se pak podle Tučkové dostal do oblasti Starého Hrozenkova, jelikož ovládal český jazyk, byl pro práci v tomto prostředí vhodným adeptem. Z knihy

¹⁰¹ Tučková, K.: *Žitkovské bohyně*, s. 299.

¹⁰² Srov. Bojarski, P.: *Tajne komando Himmlera na tropie czarownic*. [online]. [cit. 2014-03-20].

Dostupné z:

http://pozn.gazeta.pl/pozn/1,36001,5339360,Tajne_komando_Himmlera_na_tropie_czarownic.html

¹⁰³ Srov. tamtéž

¹⁰⁴ Tučková, K.: *Žitkovské bohyně*, s. 299-300.

vyplývá, že kromě práce se zde věnoval i osobním záležitostem. Sblížil se s Fuksenou, která mu dokonce porodila dceru Janigenu.

Někteří nacističtí etnologové odhadovali, že celkový počet obětí čarodějnických procesů se pohybuje kolem 13 milionů, z nich naprostá většina popravených byly germánské ženy. Práce SS-Hexensonderkommanda měla oběti nejen pečlivě studovat, ale také toto vysoké číslo potvrdit. Činnost čarodějnického komanda přetrvala do přelomu let 1943-1944.

Během necelých osmi let se nacistům podařilo zpracovat v té době veškerou dostupnou odbornou literaturu i nejrůznější písemnosti z více než 150 archivů, které se nacházely na území Německa a částečně i v okupovaných oblastech. Výsledkem jejich práce bylo snížení počtu obětí na číslo o něco vyšší než 33 tisíc.¹⁰⁵ I tato skutečnost je v románu reflektována. „*Nicméně činnost Hexenkommanda stále zaostávala za vytyčenými cíli (...). Existoval totiž nesmyslně nadsazený předpoklad 9 500 000 obětí z řad germánských žen popravených církví iniciovaném po staletí trvajícím honu na čarodějnice (...). Předpokládané číslo nemohlo Hexenkommando nikdy úspěšně doložit. Během výzkumu se bylo schopno dopracovat pouze k desítkám tisíc popravených, což však bylo vedením RSHA¹⁰⁶ považováno za profesní selhání. Z tohoto důvodu byla činnost vědeckého týmu SS-Hexen-Sonderkommanda počátkem roku 1944 na Himmlerův příkaz úředně zastavena.*“¹⁰⁷

V současné době je veškerá dokumentace, kterou po sobě SS-Hexensonderkommando zanechalo, uložena ve Vojvodském archivu v Poznani. Koncem sedmdesátých let 20. století byly tyto materiály nejrůznějšími badateli hojně využívány.

¹⁰⁵ Srov. Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, s. 25-26.

¹⁰⁶ Reichssicherheitshauptamt (Hlavní úřad pro bezpečnost Říše)

¹⁰⁷ Tučková, K.: *Žitkovské bohyně*, s. 300.

3.4 Přijetí knihy

Kritikou i čtenářskou veřejností byl román přijat kladně. Svědčí o tom i ceny, které kniha obdržela. Největší kritika se na autorku snesla ze strany obyvatel moravských Kopanic, kteří kritizují především neznalost prostředí.

2. září 2012 byly na stránkách Slováckého deníku uveřejněny výtky, které proti knize sepsala vnučka Irmu Gabrhelové. Lýdie Gabrhelová knize neupírá napínavý děj i čtivost, nelíbí se jí však ztvárnění Kopanic. „Rozhodně takové nebyly a nejsou. Byl to jistě kraj zapomenutý a v mnohém ohledu zaostalý, ale rozhodně to nebylo rejdiště čarodějnic, gestapáků a estébáků, jak píše autorka.“¹⁰⁸ Co však Lýdii Gabrhelové vadilo nejvíce, byla skutečnost, že Tučková do své knihy zařadila jako postavu i Irmu Gabrhelovou, kterou uvedla pod jejím pravým jménem. „Ze všeho, co o naší babičce píše, je pravda pouze to, že se jako několik dalších žen vyznala v bylinkách a znala spoustu tajemství, která jiným lidem zůstávají skryta. Vše ostatní je lež, včetně výroků, které se přímo dotýkají dobré pověsti nejen jí samé, ale celé naší rodiny. Myslím si, že kniha, která ubližuje konkrétním lidem, kteří navíc nemají možnost se bránit, nemůže být dobrou knihou.“¹⁰⁹

Gabrhelová dokonce jistým způsobem autorku obvinila z toho, že využila knihu Jiřího Jilíka z roku 2005 s názvem *Žitkovské bohyně* „použila z ní snad všechno – ovšem k obrazu svému nebo spíše ke čtivosti svého dílka.“¹¹⁰ V závěru svého textu požádala redakci, zda by mohla zjistit Jilíkův názor na román.

Ihned za jejím textem následuje Jilíkova reakce. Ten knihu nejprve kladně zhodnotil slovy, že „je to román velmi zdařilý, zajímavý

¹⁰⁸ Bohun, P.: *Kopanice nebyly rejdištěm čarodějnic, gestapa a estébáků, říká Lýdie Gabrhelová*. [online]. [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: http://slovacky.denik.cz/zpravy_region/kopanice-nebyly-rejdistem-carodejnic-gestapa-a-estebaku-rika-lydie-gabrhelova-20.html

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

neobyčejným tématem a strhující svým příběhem zasazeným do oblasti Kopanic. Je jistě cílem každého autora napsat dílo přesvědčivé, a tím Žitkovské bohyně po formální stránce jistě jsou.“¹¹¹ Dále se snaží vyložit rozdíl mezi literaturou faktu a románem. Tímto způsobem obhazuje Tučkovou a její snahu vytvořit román, který bude působit jako skutečnost.

Tím ale jeho zastání se Tučkové končí. Stejně jako Gabrhelová i on kritizuje to, že se autorka rozhodla do smyšleného příběhu zasadit skutečné postavy a ponechat jim jejich jména. Nelíbí se mu, že poslední žitkovská bohyně se stává důležitou součástí příběhu, je jí přepsán její životní příběh, dostává se do situací, ve kterých se ve skutečnosti nikdy neocitla. Jilík dokonce napadl etické cítění autorky, když na závěr svého vyjádření přidal nespokojenost, která se týká jeho vlastní osoby a práce: „O tom, že je Kateřina Tučková s etikou na štíru, vypovídá to, že použila pro svůj román bez mého souhlasu stejný název, jaký má moje publikace z roku 2005 – Žitkovské bohyně. Jde o zjevné porušení autorského zákona (...).“¹¹²

Po těchto výtkách ze stran dvou různých osob začíná obhajoba samotnou autorkou románu: „Vážená paní Gabrhelová, pane Jilíku, redakce, přečetla jsem si pečlivě vaše dopisy a je mi velice líto, co vám má kniha způsobila. Nicméně stalo se tak nechtěně a leckdy i neoprávněně, proto mi dovolu, abych si ji obhájila.“¹¹³

Hned na úvod píše, že psaní románu se věnovala tři roky. Většinu tohoto času strávila sbíráním materiálu, kdy navštěvovala archivy nejen v České republice, ale i v zahraničí. Jak sama zdůrazňuje, řada faktů uvedených v knize je podložena historickými prameny.

Jako první se Tučková vyjadřuje k nařčení z „využívání“ Jilíkovy knihy. Během svého bádání objevila informace, které lze najít i

¹¹¹ Bohun, P.: *Kopanice nebyly rejdištěm čarodějnic, gestapa a estébáků, říká Lýdie Gabrhelová*. [online]. [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: http://slovacky.denik.cz/zpravy_region/kopanice-nebyly-rejdistem-carodejnic-gestapa-a-estebaku-rika-lydie-gabrhelova-20.html

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž.

v Jilíkových *Žitkovských bohyních*. Na Gabrhelovou se obrací slovy: „Prosím, aby nebyla badatelská práce, při níž jsem čerpala ze stejných pramenů, a následné uplatnění těchto poznatků v zastřešujícím textu, zaměňováno za něco, co by mohlo znít jako opisování. Takové nařčení je nebezpečné a v tomto případě neoprávněné. Navíc, v poznámce za textem románu cituji seznam zdrojů (včetně knihy pana Jilíka), s nimiž jsem pracovala.“¹¹⁴

Tučková v této své obhajobě vysvětluje, že se jako autorka románu potýkala s problémem, jak zjištěné informace propojit, aby vytvořily příběh. Skutečné příběhy doplnila o ty vymyšlené, a tak vytvořila svůj román. Problém, jak vyřešit otázku, zda v románu použít skutečné postavy, vyřešila podle svých slov následovně: „pokud se v mém románu objevuje negativní postava, která má skutečně reálný základ, vždy jsem pro ni zvolila pseudonym nebo jsem její příběh změnila natolik, aby v něm nebylo možné najít původního aktéra. To proto, aby dnešní pozůstalí takového člověka nebyli zraněni. Pokud ale šlo o historickou postavu, jejíhož života si vážím, uvedla jsem její pravé jméno. To je i případ paní Irmu Gabrhelové, kterou považuji za výjimečně moudrou ženu, která mnohým velmi pomohla.“¹¹⁵ Stejně jako jiní autoři, kteří své romány zasazují do minulosti, musela se i Tučková vypořádat s tím, že skutečným osobám vložila do úst věty, které nikdy neproněsly, a to proto, aby postavy nabyly reálného, živého charakteru.

Tučková odpovídá i na otázku, kterou sama sobě položila, proč si vybrala právě paní Irmu Gabrhelovou: „Vysvětlení je jednoduché: já nechtěla, aby na ni lidé zapomněli. Lidská paměť je bohužel krátká a nejrychleji se zapomíná na dobré lidi – a já jsem tomu chtěla zabránit, proto jsem její život vetkla do literárního díla, které třeba může přežít mou generaci. Stejně jsem to udělala i u své minulé knihy, kdy jsem

¹¹⁴ Bohun, P.: *Kopanice nebyly rejdištěm čarodějnic, gestapa a estébáků, říká Lýdie Gabrhelová*. [online]. [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: http://slovacky.denik.cz/zpravy_region/kopanice-nebyly-rejdistem-carodejnic-gestapa-a-estebaku-rika-lydie-gabrhelova-20.html

¹¹⁵ Tamtéž.

v epizodické roli (připomínám, že i paní Irma je pouze jednou z vedlejších postav, která se v knize objevuje jen několikrát) oživila svoje již zesnulé prarodiče. Prostě proto, že to byli dobří lidé a já jsem chtěla, aby v paměti lidí žili dál.“¹¹⁶

Poslední vysvětlení věnované paní Lýdii Gabrhelové se věnuje autorčinu popisu Kopanic jako místa, kde žijí lidé negramotní a kde je vysoká míra alkoholismu. Autorka uvádí, že na oba faktory ji upozornili samotní obyvatelé Kopanic, nejen proto jí nepřijde, že by svým popisem tuto oblast nějak negativně poškodila. Tučková píše, že popíjení alkoholu (vína či pálenky) patří k celomoravské tradici a nevidí tedy na tom nic špatného. Stejně tak negramotnost obyvatel nebyla, především v izolovaných částech, v minulosti ojedinělou záležitostí.

Poté se Tučková obrátila k výtkám Jiřího Jilíka a věnuje se především nařčení, že porušila Jilíkova autorská práva na název knihy. „Píšete, že jsem tak zasáhla do Vašich autorských práv, ale to se naštěstí nestalo. Vzhledem k tomu, že sousloví „žítkovské bohyně“ používali už národopisci 19. století, přičemž se téměř ihned ustálilo a následně dokonce zlidovělo (viz. rčení „lžeš jako žítkovská bohyně“), nemohu tak poškozovat Vaše autorské právo na toto sousloví, ani když jste ho užil jako titul.“¹¹⁷

Problém s přijetím knihy se objevil i mezi čtenáři, kteří na článek v diskusi reagovali. Obecně se dá říci, že lidé, kteří pochází z oblasti moravských Kopanic, mají k tomuto kraji blízko, či se osobně znali s bohyněmi, se k románu staví negativně. Jejich názor lze ztotožňovat s postojem Lýdie Gabrhelové.

Naopak čtenáři, kteří s bohyněmi nemají vlastní zkušenosti, přiznali, že postava Irmy Gabrhelové je v románu vyobrazena s úctou.

¹¹⁶ Bohun, P.: *Kopanice nebyly rejdištěm čarodějnic, gestapa a estébáků, říká Lýdie Gabrhelová*. [online]. [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: http://slovacky.denik.cz/zpravy_region/kopanice-nebyly-rejdistem-carodejnic-gestapa-a-estebaku-rika-lydie-gabrhelova-20.html

¹¹⁷ Tamtéž.

Nepochybuji o tom, že její románové ztvárnění neuškodilo ani památce této bohyně, ani její rodině. Většina těchto čtenářů se staví na stranu autorky i v oblasti problematiky názvu románu. Odmítají Jilíkovo autorské právo na označení „žítkovské bohyně“.

Nejen čtenáři, ale i právní normy jsou v souvislosti s autorskými právy na název na straně Kateřiny Tučkové. Na názvy, které jsou přejaté z pověstí či historie, se nevztahuje nárok na jejich ochranu. Štefan Luby daný problém vysvětlil slovy: „Není nároku na ochranu názvu, který je všeobecným majetkem a vlastně patří do *domaine public*¹¹⁸, jako jsou názvy vzaté z pověstí (Libušino proroctví), z historie (Pyrrhovo vítězství), z děl volných (Romeo a Julie) atd., a vůbec názvy, které nemají distinkční sílu a mohou vést k záměně (např. Tma, Člověk, Radost a žalost), anebo které jsou všeobecným věcným označením (Československé dějiny, Československé občanské právo).“¹¹⁹

Zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon a jeho ustanovení §45 zní: „Do práva autorského neoprávněně zasahuje též ten, kdo pro své dílo používá názvu nebo vnější úpravy již použitých po právu jiným autorem pro dílo téhož druhu, jestliže by to mohlo vyvolat nebezpečí záměny obou děl, pokud nevyplývá z povahy díla nebo jeho určení jinak.“¹²⁰ Znamená to tedy, že o porušení Jilíkova autorského práva by se dalo uvažovat v případě, kdy by se nově vzniklá kniha neshodovala jen názvem, ale i svým obsahem. K tomu ale v daném případě nedošlo. Jilík své *Žítkovské bohyně* napsal jako populárně naučnou publikaci, která má čtenáři tyto ženy přiblížit. Popisuje zde postoje a poznatky badatelů, kteří se této otázce věnovali už koncem 19. století. Kromě vědeckých informací se v knize můžeme dočíst jeho vlastní zážitky ze setkání s bohyní, a také zaznamenané příběhy, jak žítkovské ženy

¹¹⁸ Veřejná oblast – doslovný překlad

¹¹⁹ Luby, Š.: *Autorské právo*, s. 209–210.

¹²⁰ *Předpis č. 121/2000 Sb. Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)*. [online]. [cit. 2014-04-09]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121#cast1>

ostatním lidem pomáhaly. Naproti tomu Kateřina Tučková, jak již bylo výše uvedeno, napsala román, který sice využil skutečných faktů, ale nekopíroval Jilíkův text. Tučková navíc ve své knize odkazuje na Jilíkovu dílo, proto ji ani není možné obvinít z plagiátorství.

Jiří Jilík se díky románu *Žitkovské bohyně* mohl dostat do bližšího povědomí i těch čtenářů, kteří dosud o jeho tvorbě neměli ani zdání. Je pochopitelné, že se o regionální téma bohování zajímá jen určitý okruh obyvatel republiky. Román ovšem mohl zvýšit zájem o Jilíkovu práci právě tím, že obě díla mají shodný název. To by také mohlo být jedním z důvodů, proč Jilík vydal v roce 2013 *Žitkovské čarování*. Jedná se totiž o společné vydání dvou dříve napsaných knih - *Žitkovské bohyně. Po stopách lidové magie v Bílých Karpatech* (2005) a *Žitkovské čarování. Po stopách lidové magie v Bílých Karpatech 2* (2006). Souhrnné vydání z roku 2013 se od těch předchozích liší jen tím, že je obohaceno o archivní a barevné fotografie, po obsahové stránce nedošlo k textovým změnám.

Kateřina Tučková se na Jiřím Jilíkovi nijak neprovinila. Ba spíš právě naopak. „Kniha Jiřího Jilíka *Žitkovské čarování* se do širšího povědomí čtenářů dostala díky románu Kateřiny Tučkové. Přesto nejde o méně hodnotné dílo. Oba texty se nedají v otázce kvality nikterak srovnávat, jde o dva naprosto odlišné žánry, spojené pouze vzrušujícím tématem. Pro čtenáře *Žitkovských bohyní* je Jilíkova kniha cenným pramenem informací, těch, které se do románu nevešly či nehodily. Jde však o publikaci, která je nesmírně zajímavá i pro ty, kteří o románu Kateřiny Tučkové nemají ani ponětí.“¹²¹

Autorčin přístup k psaní beletrie je veskrze kladně hodnocen v různých recenzích. Marta Šimečková na internetovém serveru vaseliteratura.cz uveřejnila recenzi s názvem *Bravurní souhra faktů a mýtů*, ve které se věnuje hodnocení románu Kateřiny Tučkové s

¹²¹ Lojín, J.: *Znovu u žitkovských bohyní*. [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/odborna-literatura/3826-zitkovske-carovani-pravdivy-pribeh.html>

názvem *Žitkovské bohyně*. Práci s historickými materiály hodnotí Šimečková jako něco, co se výraznou měrou podílí na stavbě románu. „Kniha mě mile překvapila stylem vyprávění. Je strohé, autorka nepotřebuje žádné sáhodlouhé popisné části, v nichž by popisovala prostředí, vzezření postav nebo jejich vnitřní pochody. Podpěrným sloupem celého vyprávění jsou naopak fakta, vyčtená z bohatého materiálu.“¹²²

Jiří Lojín si v článku *Nový život Žitkovských bohyní* položil otázku, čím román *Žitkovské bohyně* Kateřiny Tučkové přitahuje své čtenáře natolik, že se kniha v roce 2012 stala jedním z nejprodávanějších románů na českém knižním trhu. „Není to odpočinkové čtení, vyrovnává se se závažnými tématy a nejsou v něm scény strhující svou dynamikou. Děj střídá dlouhé pasáže strohých protokolů, zavalující čtenáře šroubovaným pseudoslohem komunistických policejních a úředních složek, a pohled do minulosti, kde vidíme zbabělce, přísluhovače a udavače, není vůbec příjemný. Ani závěr nepotěší právě optimistickým vyzněním. V několika větách jsem představil *Žitkovské bohyně* jako náročné čtení, které ocení pravděpodobně pouze hrstka intelektuálů, knihu předurčenou sice pro ocenění za svou kvalitu a nepodobivost, ale odsouzenou k prodeji pouze několika málo exemplářů. Část tohoto hodnocení platí – opravdu jde o kvalitní a nepodobivou literaturu.“¹²³

I Klára Kubíčková oceňuje práci s prameny a jejich využití v beletrii, které Tučková v románu využila. „Tučková svými *Žitkovskými bohyněmi* potvrdila, že nominace a ocenění, které získala díky svému prvnímu románu, dostala právem. Navíc - málokdo u nás se věnuje beletrii, které předchází několikaletý a podrobný výzkum a na jejíž

¹²² Šimečková, M.: *Bravurní souhra faktů a mýtů*. [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/pro-dospELE/2249-zitkovske-bohyne196.html>

¹²³ Lojín, J.: *Nový život Žitkovských bohyní*. [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/pro-dospELE/2676-zitkovske-bohyne.html>

faktickou správnost a historickou pravdivost se lze spolehnout.“¹²⁴ Na druhou stranu autorčinu snahu držet se historických faktů Kubíčková lehce kritizuje. Podle ní tak kniha na čtenáře může působit až příliš vědecky, a tak by mohlo dojít ke snížení jeho zájmu o děj. „Místy je citací z archivů příliš, zastavují příběh, ruší jeho spád. Jako by Tučková chtěla dostat do knihy úplně všechno, co o bohyních zjistila - i na úkor čtivosti.“¹²⁵

¹²⁴ Kubíčková, K.: *RECENZE: Žitkovské bohyně jsou výborné, ale místy příliš akademické*. [online]. [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/katerina-tuckova-zitkovske-bohyně-dtq-/literatura.aspx?c=A120323_175626_literatura_jaz

¹²⁵ Tamtéž

3.5 Shrnutí

Román Kateřiny Tučkové s názvem *Žítkovské bohyně* zavádí čtenáře do prostředí moravských Kopanic. Některé zdejší ženy byly označovány jako bohyně a lidé je vyhledávali, když potřebovali pomoc při zdravotních problémech a především, když se potýkali s psychickými problémy.

Tučková zasadila děj své knihy do doby druhé poloviny 20. století. Román zobrazuje postavení žítkovských bohyň, které odpovídá skutečnosti.

Hlavní postava románového příběhu Dora Idesová je výsledkem autorčiny fantazie. Přesto její příjmení odkazuje ke skutečné bohyni žijící na konci 19. století. Konkrétně se jedná o ženu, která byla nazývána stará Belohlavá a za svobodna se jmenovala Idesová. S touto ženou ale kromě shodného příjmení nemá nic společného.

Stejně tak románové ztvárnění Surmeny je z velké části založeno na fikci. Bohyně s tímto přízviskem skutečně existovala. Stejně tak literární ztvárnění odpovídá své skutečné podobě v tom, že Surmena byla uznávaná především díky své schopnosti zažehnat bouřku. V románu je jedno takové zahánění bouřkových mraků literární nositelkou jména Surmena popsáno. Vzhledem k tomu, že o této bohyni neexistuje moc informací, neodpovídá literární ztvárnění Surmeny životu, který vedla skutečná nositelka tohoto přízviska.

Několik románových postav nese jména skutečně žijících osob a zasazuje tyto postavy do podmínek, v kterých se opravdoví nositelé jmen vyskytovali – Fridrich Norfolk, Rudolf Levin, Irma Gabrhelová. Literární ztvárnění těchto postav odpovídá jejich reálnému předobrazu. Postavy se věnují činnostem, kterým se věnovali skuteční nositelé jmen. Románové příběhy se ale rozvíjí v trochu odlišném duchu. Literární nositelé jmen jsou postaveni do situací, které se ve skutečnosti nestaly. Postava Irm Gabrhelové v románu vystupuje jako

žena, která čtenářům svým vyprávěním zprostředkovává příběhy jiných postav, vysvětluje vztahy mezi účastníky příběhů a doplňuje informace, které nejsou v archivech dohledatelné. Irma Gabrhelová v románu zastává roli zprostředkovatele příběhů a informací. V knize je uváděna jako pamětnice událostí, které se ve skutečnosti nestaly, ale jsou jen výmyslem Kateřiny Tučkové. Románové ztvárnění této bohyně je tedy v mnoha ohledech výsledkem literární fikce, která autorce sloužila k ukotvení vlastního příběhu.

Zvláštní místo mezi literárními postavami zaujímá bohyně jménem Fuksena. Kateřina Tučková si pro svou postavu vybrala přízvisko, které patřilo skutečné žitkovské ženě. Její příběh a osud má však pramálo společného s literárním ztvárněním nositelky tohoto jména v románu. V tomto případě stojí za to zamyslet se nad tím, zda literární podoba Fukseny neovlivní vnímání skutečné nositelky přízviska. Jak bylo řečeno výše, skutečná Fuksena se nedostala do vlivu bohyně, která by byla ochotná škodit jiným lidem. V Poznámce autorky je uvedeno, jak již bylo výše citováno, že Kateřina Tučková změnila jména postav tak, aby nedošlo k ublížení jejich památky nebo aby neuškodila svým románem rodinám těchto žen. Je proto otázkou, proč pro svou románovou postavu nevymyslela nové jméno, ale použila označení patřící skutečné bohyni. Fuksenino literární zpracování totiž nevyznívá příliš kladně, proto by čtenář mohl na základě románu pohlížet negativně i na reálnou nositelku přízviska.

Román literárně zpracovává život na moravských Kopanicích. Zobrazuje jednoduchá, samostatně stojící stavení, lpění na tradicích i některé akty a činnosti bohyň. Zařikávání jsou zaznamenána nářečím dané oblasti, a tak autorka umocnila atmosféru daného aktu. Bohyně nářečím ve skutečném životě mluvily i v běžné mluvě, proto je škoda, že promluvy bohyň jsou v románu psané spisovnou češtinou. Tučková se pro spisovnou mluvu rozhodla nejspíš z toho důvodu, že kopaničářské nářečí by většině čtenářů mohlo při četbě působit problémy s porozuměním textu.

Kateřina Tučková se při psaní románu nechala inspirovat skutečnými postavami i příběhy. Při četbě není na první pohled poznat, kde končí realita a začíná autorčina fantazie. Tučková rozvíjí a obohacuje informace získané při studiu archivních materiálů a odborné literatury, aby mohla podle svých představ vytvářet děj románu. Jednotlivé příběhy podle svého uvážení proplétá a doplňuje o nejrůznější detaily.

Ve svém románu Kateřina Tučková uvádí obecně známé informace, které i čtenáři, který dané téma nezná, ukazuje, že příběh není jen čistá fikce. Snad každý čtenář, bez ohledu na vlastní znalost dané problematiky, si přijde při četbě románu „na své“. Pro některé čtenáře může být román *Žítkovské bohyně* jen literárním příběhem, pro jiné naopak inspirací k tomu, aby se o těchto ženách sám chtěl dozvědět něco víc.

Je pochopitelné, že si Tučková některé informace, které k danému tématu získala, upravila. Sama přiznává, že ne vše se stalo přesně tak, jak je popsáno v knize. Přesto je její zobrazení žítkovských bohyň věrohodné a pokud čtenář k románu nebude přistupovat jako k textu, který zaznamenává jen pravdu, může se o těchto ženách mnohé dozvědět. Je však potřeba od sebe oddělit informace, které jsou dohledatelné a vychází z archivních či odborných textů, a informace, které jsou autorčiným výmyslem. Obecné informace, které se týkají bohyň ze Žítkové, jsou skutečně pravdivé. Rozpory, jak již bylo naznačeno výše, nastávají v konkrétních příbězích. Osudy románových bohyň jsou inspirovány skutečnými příběhy, došlo zde ale k tomu, že románové postavy jsou připsány i věci, které se ve skutečnosti přihodily jiným bohyním nebo se nestaly vůbec.

Díky Poznámce autorky je zájemcům o hlubší poznání daného tématu částečně usnadněna cesta za poznáním, protože Tučková zde uvádí základní literaturu, která jí byla při psaní románu inspirací.

Závěr

Diplomová práce se věnovala tomu, jak romány *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žitkovské bohyně* současné české autorky Kateřiny Tučkové zobrazují minulost. Oba romány se odehrávají v poválečném období a jejich konec, který je spojován se smrtí hlavní postavy, je zasazen do nedávné minulosti, téměř současnosti.

Obě díla zobrazují příběhy žen. V obou romány tyto postavy prožívají věci, které jsou způsobeny jejich původem. Popisované události jsou v českém prostředí málo reflektované.

Román o brněnské Němce Gertě Schnirch českému čtenáři ukazuje poválečný odsun německého obyvatelstva z pohledu člověka, který je nucen se ho zúčastnit. Její příběh zobrazuje nejen proměnu jejího nejbližšího okolí v době války, ale hlavně proměnu její vlastní osobnosti. Válka a události, které po ní následovaly, radikálním způsobem proměnily svět, ve kterém Gerta do té doby žila. Na události je pohlíženo očima hlavní hrdinky, a tak dochází ke zkreslování objektivní pravdy. Tato žena hodnotí zobrazovanou minulost jako nespravedlivý akt, proto není divu, že její poválený život je zobrazován velmi dramaticky, tragicky.

Román *Vyhnání Gerty Schnirch* na sebe strhl pozornost především díky zobrazení tzv. brněnského pochodu smrti. Tučková v románu popisuje, jak odsun vnímala jedna postava. Tento pohled a popisy události jsou tedy značně subjektivní. Gerta byla v této chvíli ještě pořád velmi mladá, byla sama s malým dítětem, nezkušená, vystrašená a nechápala, proč i ona se svou dcerou se pochodu musí zúčastnit. Její vnímání skutečnosti mohlo být ovlivněno právě strachem a nejistotou, které provázelo všechny účastníky pochodu.

Románové vnímání pochodu odpovídá tomu, co prožívali skuteční účastníci odsunu. Literární zpracování využívá odbornou literaturu, která byla na dané téma napsaná, i vzpomínky pamětníků. Minulost je

zpracována z pohledu jedné postavy, a tak je na čtenáři, jak moc bude předkládané informace považovat za čistou pravdu. Při subjektivním hodnocení negativních událostí a vzpomínek si jedinec může skutečnost trochu „upravit“, jeho vnímání bývá často zkreslené a v paměti mu zůstanou spíše nepříjemné vzpomínky.

Ve svém druhém románu s názvem *Žitkovské bohyně* se Tučková věnovala ženám, které žily na moravských Kopanicích, a které dokázaly číst budoucnost, léčit, pomoci a poradit při psychických i fyzických problémech. Hlavní dějová linka je smyšlená a vytváří určitou kostru pro zpracování a využití informací, které autorka k tomuto tématu získala. Ve svém románu se nechala inspirovat příběhy a osudy dříve žijících bohyň i vztahy mezi nimi.

Autorka v obou případech nechává na čtenáři, jak k románu bude přistupovat. Do díla vložila množství informací, které jsou odrazem skutečnosti, ale jejich pravdivost mnohdy není na první pohled jasně rozpoznatelná. Díky tomu, že sama uvádí, že své romány nepíše jako pouhou objektivní pravdu, si sama pro sebe vytváří dostatek prostoru pro vlastní fantazii a práci s příběhem. Se svými čtenáři si Tučková jistým způsobem pohrává, když nechá román popisovat události, které může znát. Obecnou rovinu nechává autorka ve velké míře pravdivou, rozpory se většinou nachází až při detailním pohledu na věc.

Informace, které zprostředkovávají „obecné dějiny“ jsou v obou románech důvěryhodné. Rozpor nastává při románovém zpracování osobních příběhů. Tučková si často soukromý život postav, které mají reálný předobraz v minulosti, upravila. Tyto změny však nemají vliv na postavení nebo vnímání dané osoby v rámci společenského pohledu.

Tučková se snažila do románu zařadit události a informace, které byly skutečné. Jako autorka románu musela tyto věci patřičně rozvést, postavy zhmotnit, oživit, vložit jim do úst slova a věty, které odpovídají potřebám románu, ale ve skutečnosti nemohly být nikdy proneseny.

Je poznat, že autorka přípravě knih věnovala čas a pečlivě se na psaní připravovala. Kromě známých informací do románů zasadila informace nebo i postavy, které běžnému čtenáři asi nebudou známé. Samozřejmě že jako autorka beletrie se nemusela striktně držet, a také se vždy nedržela, jen těch skutečností, které má nějakým způsobem doložené. Své postavy rozvíjela a přibližovala čtenáři podle svých potřeb. Některé informace si tak autorka upravila podle toho, jak chtěla svůj román rozvinout.

Románová tvorba Kateřiny Tučkové je plná informací, které odráží minulost. Při četbě je ovšem nutné si uvědomit, že i když díla minulost v obecné rovině zobrazují velmi reálně, není možné se na ně plně spolehnout a považovat romány za díla, která ve všech směrech pravdivě reflektují události z dřívějších let.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Petra Dosoudilová

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta
Univerzity Palackého v Olomouci

Název bakalářské práce: Pojetí minulosti v románovém díle Kateřiny
Tučkové

Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Lubomír Machala, CSc.

Počet znaků: 116 592 s mezerami

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 35

Klíčová slova: česká literatura, Kateřina Tučková, Žitkovské bohyně,
Vyhnání Gerty Schnirch, minulost, srovnání

Tato diplomová práce se zabývá tím, jak současná česká autorka Kateřina Tučková ve svých románech *Vyhnání Gerty Schnirch* a *Žitkovské bohyně* zobrazuje minulost. Obě díla se odehrávají v období druhé poloviny 20. století, a tak se práce zaměří na to, nakolik literární zobrazení nedávných událostí odpovídá jejich skutečné podobě. Cílem předložené práce je ukázat, jak z historického pohledu jsou uvedené úspěšné romány důvěryhodné, a jak autorka s informacemi, které k daným tématům získala, pracovala.

Resumé

This thesis examines how contemporary Czech novelist Kateřina Tučková works with historical facts and how she uses them in her novels. Both previously published novels take place mainly in the second half of the 20th century, and they also focus on telling the story of single female character from childhood to her death.

Kateřina Tučková published her first novel in 2009. This novel is titled *Vyhnání Gerty Schnirch* (liberal translation - Expulsion of Gerta Schnirch). The novel tells the story of a German girl who grew up in Brno. After the Second World War the German population in Brno, including Gerta and her daughter Barbara, attended the so-called Brno death march during which many people died. Gerta got a job in a small village in southern Moravia. After several years she has returned to Brno, but she couldn't recognize it anymore.

Gerta has changed herself after the Second World War. She never forgot the negative experiences of the march and a sense of injustice. The post-war trauma made Gerta suspicious, withdrawn and reclusive woman who couldn't create a solid, harmonious relationship, even with her daughter.

The second author's novel was published in 2012 and it's called *Žitkovské bohyně* (liberal translation – Goddesses from Žitková). This novel is about Dora Idesová, who examines the history of her family. Her mother and her aunt, with whom Dora lived after the tragic death of Dora's mother, belonged to the group of women who were known as the goddesses. Dora gradually reveals the secrets of her family and other goddesses.

Tučková has selected topics for her novels that are little processed in Czech literary environment. The first Tučková's novel attracted attention of readers because of its controversial theme of post-war expulsion of the German population. This act is drawn from the

perspective of displaced German women. The second novel processed the topic of magical arts of women from Moravian Kopanice. Their abilities "die out" with these women. Last goddess died in 2001.

Kateřina Tučková spends several years with writing each novel. At first she collects information on the subject, visits archives, reads professional literature and talks with witnesses. Then with use of obtained information she creates a story that she further develops according to her literary needs.

Novels of Kateřina Tučková are therefore full of facts which can be traced, and thus confirm that the story could happen. In her novels she shows real character too. Their stories usually stand outside the main storyline, which they only complement and enrich.

General events in both novels of Kateřina Tučková are portrayed in accordance with the historical facts. Personal stories are inspired by true events, significant contribution to the creation of personal destinies was made by Tučková herself.

Použitá literatura

Primární literatura

Tučková, K.: *Vyhnání Gerty Schnirch*. Brno: Host, 2009, ISBN 978-80-7294-315-9.

Tučková, K.: *Žitkovské bohyně*. Brno: Host, 2012, ISBN 978-80-7294-528-3.

Sekundární literatura

Arburg von, A., Dvořák, T., Kovařík, D. a kol.: *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, 2010, ISBN 978-80-86488-70-7.

Beneš, E.: *Odsun Němců z Československa*. Praha: Dita, 1996, ISBN 80-95926-06-7.

Fajmon, H., Hloušková, K. (eds.): *Konec soužití Čechů a Němců v Československu. Sborník k 60. výročí ukončení II. světové války*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, ISBN 80-7325-065-9.

Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2005, ISBN 80-7185-697-5.

Hertl, H., Pillwein E., Schneider, H., Ziegler, K. W.: *Němci ven! Die Deutschen Raus! Brněnský pochod smrti 1945*. Praha: Dauphin, 2001, ISBN 80-7272-031-7.

Jilík, J.: *Žitkovské čarování. Pravdivý příběh žitkovských bohyní*. Brno: CPress, 2013, ISBN 978-80-264-0284-8.

Luby, Š.: *Autorské právo*. Bratislava: Vydavateľstvo Sloveskej akadémie vied, 1962, ISBN – sine.

Mawer, S.: *Skleněný pokoj*. Zlín: Kniha Zlín, 2009, ISBN 978-80-87162-19-4.

Verbík, A.: *Krevní kniha městečka Bojkovic*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uh. Hradišti, 1971, ISBN – sine.

Diplomová práce

Vaculíková, K.: *Moravské Kopanice v literární podobě*. Nepublikovaná bakalářská práce, PdF UP, Olomouc 2013. [online]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/uzwvsh/00173466-179603357.pdf>

Internetové zdroje

Bohun, P.: *Kopanice nebyly rejdištěm čarodějnic, gestapa a estébáků, říká Lydie Gabrhelová*. [online]. Dostupné z: http://slovacky.denik.cz/zpravy_region/kopanice-nebyly-rejdistem-carodejnic-gestapa-a-estebaku-rika-lydie-gabrhelova-20.html

Bojarski, P.: *Tajne komando Himmlera na tropie czarownic*. [online]. Dostupné z: http://pozn.gazeta.pl/pozn/1,36001,5339360,Tajne_komando_Himmlera_na_tropie_czarownic.html

Encyklopedie dějin města Brna, <http://encyklopedie.brna.cz/>. [online].

Fajkusová, A.: *Pamětník pochodu smrti: Němci nechtěli vstávat. Zastřelte nás, říkali*. [online]. Dostupné z: http://brnensky.denik.cz/zpravy_region/sla-jen-polovina-lidi-tvrdi-pametnik-pochodu-smrti-20130531.html

Filip, O.: *Pohořelické elegie*. [online]. Dostupné z: <http://www.vetrnemlyny.cz/cestypameti/cz/texty/6-Ota-Filip-Pohorelicke-elegie>

Gettin, J.: *Kateřina Tučková – Vyhnání Gerty Schnirch*. [online]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/pro-dospele/1249-vyhnani-gerty-schnirch.html>

Gilk, E.: *Velký příběh Odsunuté Němky*. In: *Tvar*, roč. 20, č. 20. 2009, s. 23. [online]. Dostupné z: <http://www.itvar.cz/prilohy/148/Tvar20-2009.pdf>

Horáčková, A.: *Ta vila mě zabije, říká dcera majitelů Daniela Hammer-Tugendhatová*. [online]. Dostupné z: http://bydleni.idnes.cz/tugendhat-cv0-/architektura.aspx?c=A120314_134011_architektura_web

Chtěla bych umět vidět do lidí, říká spisovatelka Kateřina Tučková. [online]. Dostupné z: http://ona.idnes.cz/spisovatelka-katerina-tuckova-dz6-/spolecnost.aspx?c=A120720_082657_spolecnost_job

Kratochvíl, J.: *Nevytěsnitelné trauma*. [online]. Dostupné z: <http://www.vetrnemlyny.cz/cestypameti/cz/texty/5-Jiri-Kratochvil-Nevytesnitelne-trauma>

Kubíčková, K.: *RECENZE: Žitkovské bohyně jsou výborné, ale místy příliš akademické*. [online]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/katerina-tuckova-zitkovske-bohyne-dtq-/literatura.aspx?c=A120323_175626_literatura_jaz

Kůrová, Z.: *Tučková: Nejlepší bylo se do toho kraje rozjet*. [online]. Dostupné z: http://www.literarni.cz/rubriky/zive/rozhovory/tuckova-nejlepsi-bylo-se-do-toho-kraje-rozjet_8994.html#.

Lojín, J.: *Na co bychom raději zapomněli*. [online]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/pro-dospELE/2199-prazsky-tanec-smrti.html>

Lojín, J.: *Nový život Žitkovských bohyní*. [online]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/pro-dospELE/2676-zitkovske-bohyne.html>

Lojín, J.: *Znovu u žitkovských bohyní*. [online]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/odborna-literatura/3826-zitkovske-carovani-pravdivy-pribeh.html>

Pollack, M.: *Ne všechny oběti si byly rovny*. [online]. Dostupné z: <http://www.vetrnemlyny.cz/cestypameti/cz/texty/3-Martin-Pollack-Ne-vsechny-obeti-si-byly-rovny>

Reportéři ČT. 2005. [online]. www.ceskatelevize.cz. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/205452801240041/>

Šimečková, M.: *Bravurní souhra faktů a mýtů*. [online]. Dostupné z: <http://www.vaseliteratura.cz/recenze/pro-dospELE/2249-zitkovske-bohyne196.html>

Udělalí radní tečku za vyhnáním Němců?. [online]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/udelali-radni-tecku-za-vyhnanim-nemcu-dws-/domaci.aspx?c=A010520_154833_brno_zpravy_dmk

Vlk st., V.: *HISTORIE: Ďábel v líbezném krajině (2)*. [online]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-dabel-v-libezne-krajine-2-dq5-/p_spolecnost.aspx?c=A130204_210039_p_spolecnost_wag

Vlk st., V.: *HISTORIE: Ďábel v líbezném krajině (4)*. [online]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-dabel-v-libezne-krajine-4-dqu-/p_spolecnost.aspx?c=A130209_213613_p_spolecnost_wag

Vlk st., V.: *HISTORIE: Ďábel v líbezném krajině (5)*. [online]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/historie-dabel-v-libezne-krajine-5-dq6-/p_spolecnost.aspx?c=A130209_215405_p_spolecnost_wag

Předpis č. 121/2000 Sb. Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). [online]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121#cast1>

Seznam schémat

Schéma č. 1: Rodokmen Dory Idesové (literární fikce).....	50
Schéma č. 2: Rodokmen Kristýny Vaculíkové (skutečnost).....	51